

LENKŲ TAUČINĖS MAŽUMOS LIETUVOJE ŠVIETIMAS. PROBLEMATIKA

2022, SAUSIS

PARENGĖ:
Renata Jankūnaitė
Agnė Župerkaitė

PROJEKTO SAVININKAS:
Ramūnas Skaudžius

Kurk
Lietuvai

**ŠVIETIMO,
MOKSLO IR SPORTO
MINISTERIJA**

- **BU** – bendroji ugdymo programa
- **CEFR** – Bendrieji Europos kalbų metmenys
- **EBPO** – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
- **EN** – anglų kalba
- **ES** – Europos Sąjunga
- **KAM** – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija
- **KM** – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija
- **LAMA BPO** – Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendram priėmimui organizuoti
- **Mokyklos LMK** – mokyklos lietuvių mokomąja kalba
- **LR** – Lietuvos Respublika
- **LSD** – Lietuvos statistikos departamentas
- **LT** – lietuvių kalba
- **NATO** – ang. *North Atlantic Treaty Organization* – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija
- **NŠA** – Nacionalinė švietimo agentūra
- **NVŠ** – neformalusis vaikų švietimas
- **PISA** – angl. *Programme for International Student Assessment* – tarptautinis penkiolikmečių tyrimas, kurio tikslas – įvertinti mokinių žinias ir gebėjimus
- **PL** – lenkų kalba
- **RU** – rusų kalba
- **SADM** – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija
- **SEK** – socialinis, ekonominis ir kultūrinis kontekstas
- **ŠMSM** – Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
- **STEAM** – angl. *Science, Technology, Engineering, Art (creative activities), Mathematics* – gamtos mokslai, inžinerija, technologijos, matematika
- **ŠVIS** – Švietimo valdymo informacinė sistema
- **TM** – tautinė mažuma
- **Mokyklos TMMK** – mokyklos tautinių mažumų mokomąja kalba
- **VBE** – valstybinis brandos egzaminas
- **VDU** – Vytauto Didžiojo universitetas
- **VU** – Vilniaus universitetas

Padėka

Mes, analizės autorės, nuoširdžiai dėkojame visiems, kurie prisidėjo rengiant tekstą savo nuomonėmis, iškeltais klausimais, pateikta reikalinga informacija ir komentarais redaguojant tekstą. Jūsų išvalgos – itin reikšmingos, kadangi jos atveria kelius konstruktyvioms ir atviroms diskusijoms apie lenkų tautinės mažumos Lietuvoje švietimo situaciją, į kurias būtų įtraukti ir išgirsti visų suinteresuotųjų šalių balsai. Tikimės, kad Jūsų indėlis atves prie mokiniams, mokytojams, lenkų bendruomenės nariams ir visai Lietuvai palankių pokyčių, kurie suteiks daugiau komforto ir plačių galimybių mūsų valstybės piliečiams.

Tyrimo metu įvykdyti 44 kokybiniai interviu su 50 savo srities ekspertų:

18 lenkų
bendruomenės
Lietuvoje
atstovų

9 mokytojai
ir mokyklos
vadovai

10 ŠMSM bei
susijusių
institucijų
atstovai

13 kitų
visuomenės
veikėjų ir
ekspertų

BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

1	Socialinis, ekonominis ir kultūrinis (SEK) kontekstas	Miesto ir kaimo atskirtis. Pietryčių Lietuvos regiono geopolitinė specifika.
2	Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje tapatybė ir įvaizdis	Koks modernioje Lietuvoje susiformavęs Lietuvos lenko įvaizdis ir mentalitetas?
3	Politinių sprendimų ir strategijų fragmentiškumas	Tautinių mažumų piliečių teisės ateities Lietuvoje.
4	Vadovėliai tautinių mažumų mokyklose	Gimtosios kalbos dalyko vadovėlių stoka, iššūkiai leidžiant kitų dalykų vadovėlius lenkų (gimtąja) kalba.
5	Neformalusis vaikų švietimas	Ar regiono vaikams užtikrinama pakankama prieiga prie įtraukaus neformaliojo vaikų švietimo (ypač lietuvių kalba)?
6	Mokytojų kvalifikacija	Regiono mokyklų įvairiomis mokomosiomis kalbomis pedagogų kvalifikacija skiriasi nežymiai. Vis mažėja tautinių mažumų mokytojų pasiūla.
7	Dvikalbis ugdymas	Ką Lietuvos švietimo sistemoje vadiname dvikalbio ugdymo modeliu dabar? Kaip jis kis?

LIETUVIŲ KALBA

8	Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas	Ikimokyklinis ugdymas nėra privalomas. Kaip užtikrinti priešmokyklinio ugdymo kokybę? Kaip į pirmą klasę negimtakalbiams ateiti sukaupus reikiamas lietuvių kalbos žinias?
9	Lietuvių kalbos ugdymo bendrosios programos	Ar TM mokiniams realu mokytis dviejų kalbų kaip gimtųjų (lietuvių ir lenkų) vienu metu? Reikšmingas valandų skirtumas tarp mokyklų LMK ir TMMK pradinėse (1–4) klasėse.
10	Lietuvių kalbos mokymo metodika	Ar lietuvių kalbos BU programos mokymo(si) priemonės yra tinkamos visoms kalbinėms grupėms (gimtakalbiams ir negimtakalbiams)?
11	Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinis brandos egzaminas	Kokias abiturientų lietuvių kalbos kompetencijas vertina šis VBE?

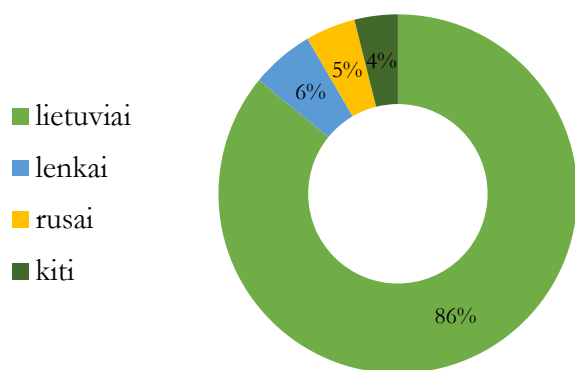
LENKŲ
KALBA

12	Lenkų kalbos prestižas ir mokėjimo lygis	Ar Lietuvos lenkai kalba bendrine lenkų kalba? Vyraujanti kalbinė įvairovė.
13	Lenkų kalbos valstybinis brandos egzaminas	Ar ateityje žadamas lenkų kalbos VBE atneš mokiniams naudos?

Įvadiniai faktai apie tautinių mažumų švietimą Lietuvoje, išskiriant lenkų tautinės mažumos mokinius:

- ✓ **Lietuvos švietimo sistema – unikali**, kadangi valstybė siūlo savo tautinių mažumų mokiniams švietimą gimtąja kalba visose ugdymo pakopose: ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio ir vidurinio ugdymo programos metu (Vilniaus kraštas 2040, 2020).
- ✓ **Mokytis savo gimtąja kalba – Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme įtvirtinta Lietuvos tautinių mažumų atstovų teisė** (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 30 straipsnis. Teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba).
- ✓ Mokiniai mokyklose lenkų mokomąja kalba ir mokyklose, kuriose mokoma lenkų kalbos, sudaro **2,7%** visų Lietuvos mokinių (ŠVIS, 2020/2021 m. m. duomenys).

1 paveikslėlis. Lietuvos tautinė sudėtis, proc. (2020).

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (2020), **Lietuvoje gyvena 5,7% lenkų tautybės žmonių.**

Didžiausia lenkų kilmės gyventojų (ir mokyklų lenkų mokomąja kalba) koncentracija – Pietryčių Lietuvoje (Vilniaus kraštas 2040, 2020).

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

Vilniaus kraštas = Vilnija

Vilnija = Pietryčių Lietuva (Vilniaus apskritis)

Vilnius, Vilniaus ir Šalčininkų rajonai, dalinai – Trakų, Švenčionių, Širvintų ir Molėtų rajonai, Elektrėnų ir Druskininkų savivaldybės.

LENKŲ TAUTINĖS MAŽUMOS ŠVIETIMO PROBLEMATIKA. ŽEMELAPIS

Mokiniai

- Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas (jo kokybė ir kalba)
- Formalusis ugdymas (pradinis, pagrindinis, vidurinis)
- Neformaliojo vaikų švietimo veiklų prieinamumas ir mokinių įsitraukimas (ypač lietuvių kalba)
- Kalbiniai įgūdžiai (lietuvių, lenkų, rusų, anglų kalbų)
- Požiūris į gimtąją ir valstybinę kalbas
- Vidinė ir išorinė motyvacija

Tėvai ir globėjai

- Netolygus SEK: socialinis, ekonominis ir kultūrinis mokinio šeimos kontekstas
- Kalbiniai įgūdžiai, namuose vartojama kalba (lenkų, rusų, lietuvių, maišyta)
- Nuostatos (apie ankstyvąjį švietimą, (aukštąjį) išsilavinimą, daugiakalbystę, neformalųjį vaikų švietimą)
- Bendravimo su mokytojais atvirumas

Švietimo sistema

- BU programų pakeitimai
- Tautinių mažumų švietimo projektai / strategijos / įstatymai
- Dvikalbis ugdymas (lenkų ir lietuvių kalbos)
- Vadovėlių prieinamumas (gimtąja kalba)
- Lietuvių kalbos ir literatūros VBE, jo forma
- Lenkų kalbos VBE
- Mokyklų tinklas (miestai vs rajonai)
- Lietuvių kalbos mokymo(si) metodologija

Mokytojai

- Kalbiniai įgūdžiai: lietuvių, lenkų ir rusų kalbos žinios, vietinės kalbinės variacijos
- Pedagoginiai iššūkiai – dvikalbio ugdymo praktinis pritaikymas
- Kvalifikacija, pedagoginės studijos, kvalifikacijos kėlimo kursai
- Bendradarbiavimas su kitais mokyklos mokytojais/ mokytojais iš kitų mokyklų
- Kultūrų sąveika mokykloje
- Lietuvių kaip negimtosios kalbos mokymas

Mokyklos administracija

- Iniciatyvumas (ypač vadovo)
- Komunikacijos su mokyklos personalu atvirumas
- Komunikacijos su mokinių tėvais ir globėjais atvirumas
- Komunikacija su savivaldybės atstovais
- Bendradarbiavimas su kitomis mokyklomis (mainai, renginiai, dalinimasis metodine medžiaga ir geraisiais metodikos pavyzdžiais)

Lenkų tautinės mažumos švietimas Lietuvoje – kompleksiška struktūra, kuriai įtaką daro įvairūs, tarpusavyje susiję veiksniai:

(1) žmogiškieji (tokie kaip pedagogai, kiti ugdymo įstaigų darbuotojai, mokiniai ir auklėtojai);

(2) politiniai;

(3) socioekonominiai (tokie kaip mokinių šeimų, mokyklos, gyvenamosios vietos SEK kontekstas).

LENKŲ TAUTINĖS MAŽUMOS ŠVIETIMO POKYČIAI:

▲ turi tiesioginį poveikį:

(1) mokiniams, (2) mokytojams, (3) tėvams ir globėjams.

▲ yra formuojami ir lemiami šių instancijų:

BENDRAME LIETUVOS KONTEKSTE:

(1) Lietuvos Respublikos Seimas

(2) Vyriausybė (švietimo strategijos)

(3) Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

(4) Tarpautiniai susitarimai (Lietuva-Lenkija)

(5) lenkų bei lietuvių bendruomenių atstovai (akademikai, asociacijos, komitetai)

LOKALIAME (SAVIVALDOS) KONTEKSTE:

(1) savivaldybės

(2) mokyklų administracija

(3) vietinės bendruomenės (mokinių tėvai, miestelių ir kaimų bendruomenės)

Šios grupės ir jų lemiami sprendimai sąveikauja tarpusavyje (žr. Lenkų tautinės mažumos švietimo situacijos žemėlapi, p. 6). Kiekviena iš grupių pasižymi savita specifiška ir atskirais veiksniais, darančiais įtaką jų indėliui į lenkų tautinės mažumos švietimo situaciją.

PROBLEMATIKOS ANALIZĖS STRUKTŪRA

Ši analizė pristato lenkų tautinės mažumos Lietuvoje švietimo probleminius aspektus ir juos lemiančias aplinkybes. Surinkta informacija grįsta oficialiais statistiniais duomenimis bei valstybinės reikšmės dokumentų nuostatomis, juos papildant asmeninėmis pašnekovų nuomonėmis. Iš viso įvardinta **13 pagrindinių probleminių sričių**, kurios pagal temą skirstomos į **3 blokus: (1) bendro pobūdžio iššūkiai, (2) su lietuvių kalbos mokymu(si) ir kalbinėmis žiniomis susiję iššūkiai, (3) su lenkų kalbos mokymu(si) ir kalbinėmis žiniomis siejami iššūkiai**. Kiekviena iš 13 probleminių sričių atspindima: (1) duomenimis, kryptingai parinktais pagal nagrinėjamą temą, (2) ekspertų, dalyvavusių interviu, subjektyviomis ir netaisytomis nuomonėmis, (3) problemas atliepiančiomis autorių rekomendacijomis.

INTERVIU. KOKYBINĖ TYRIMO DALIS

Tyrimo metu įvykdyti 44 interviu su 50 skirtingų pašnekovų, savo sričių ekspertų. Ekspertai pasirinkti pagal tokius **ATRANKOS KRITERIJUS**: (1) profesinė patirtis švietimo politikos formavimo ir įgyvendinimo srityje / (2) profesinė patirtis ugdymo įstaigose lenkų mokomąja kalba (pirmenybė teikiama rajonų mokykloms) / (3) mokslinė (lingvistinė) ar organizacinės veiklos patirtis negimtakalbių kalbinio švietimo srityje / (4) neformaliojo vaikų švietimo veiklų, susijusių su tautinių mažumų vaikais, atstovai / (5) profesinė patirtis dvišaliuose Lietuvos-Lenkijos santykiuose. Siekiant didesnio kokybinio tyrimo objektyvumo, užsibrėžta įtraukti tiek lenkų, tiek lietuvių tautybės pašnekovų.

APKLAUSTI 50 EKSPERTŲ iš tokių grupių:

- ▲ **18 lenkų bendruomenės Lietuvoje atstovų**, priklausančių 13 skirtingų visuomeninių organizacijų ir valstybinių institucijų, kaip savivaldybės;
- ▲ **9 mokytojai ir mokyklos vadovai**, susiduriantys su tarpkultūriniu kontekstu (mokyklose lenkų mokomąja kalba). Dauguma kalbintų mokytojų – iš mokyklų rajonuose (tikslinė tyrimo grupė);
- ▲ **10 Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos bei su ja susijusių institucijų atstovų**;
- ▲ **13 kitų visuomeninių veikėjų, ekspertų**, kaip sociolingvistai, politikai, tarptautinių organizacijų ar kalbinio švietimo institucijų vadovai.

- ✓ **INTERVIU – PUSIAU STUKTŪRUOTOS FORMOS.** Visų ekspertų buvo prašoma pateikti nuomonę apie veiksnius, nurodytus Lenkų tautinės mažumos švietimo problematikos žemėlapyje (žr. psl. 6). Šie veiksniai, susiję su 5 nurodytomis teminėmis grupėmis (mokiniai, mokytojai, tėvai ir globėjai, mokyklos administracija, švietimo sistema ir strategijos), lemia esamą lenkų tautinės mažumos švietimo situaciją. Priklausomai nuo pašnekovo profesijos ar domėjimosi lauko, pokalbio metu buvo natūraliai pasirenkama detaliausiai kalbėti apie kalbinamajam artimiausias sritis. Taip sulaukta ekspertinio vertinimo.
- ✓ **PAŠNEKOVŲ NUOMONIŲ PATEIKIMAS.** Iš visų išsakytų nuomonių autorės savo nuožiūra į šią analizę (skyrius „Nuomonės“) įterpė tuos komentarus, kurie: (1) rišliai pristato tendencingai tarp įvairių pašnekovų pasikartojusių pasisakymų turinį, (2) detaliai pristato labiausiai tarp įvairių pašnekovų ir jų grupių išsiskyrusias, tarpusavyje kontrastavusias nuomones. Analizės autorės tikisi, jog pateiktos nuomonės nedalins skaitytojų, o kvies diskutuoti ir ieškoti tinkamiausių sprendimų. Visų interviu dalyvių tapatybė ir atsakymai – anonimizuoti.
- ✓ **PROBLEMINĖS SRITYS. 50 pašnekovų įžvalgų tendencijos** autorėms leido išskirti **13 probleminių sričių**, papildyti kontekstines žinias ir nustatyti, kokiais klausimais skirtingų atstovų nuomonės sutampa ar išsiskiria.

Kiekvienos iš **13 probleminių sričių aprašymas** turės **3 skyrių struktūrą**, pažymėtą ir spalviškai:

PROBLEMINĖ SRITIS

(1) probleminę sritį atspindintys duomenys (oficialūs statistiniai ar kokybiniai duomenys ir/ar valstybinės reikšmės dokumentų nuostatos)

(2) pristatytos subjektyvios ir autentiškos nuomonės iš kokybinių interviu (netaisyti teiginiai, iš 44 interviu parinkti autorių nuožiūra; už teiginių turinį autorės neatsako)

(3) autorių rekomendacijos: apžvelgiama bendra situacija, siūlomi galimi sprendimai ir veiksmų imtis galinčios institucijos

1. SEK (socialinis, ekonominis ir kultūrinis kontekstas)

Duomenys:

- ✓ **Mokyklos kontekstas (jos mokinių SEK padėtis)** – vienas iš veiksnių, kurie lemia mokinių pasiekimų ir savijautos atskirtį tarp skirtingų mokyklų ar jų grupių. Su daugiau kliūčių dėl nepalankaus SEK konteksto susiduria: kaimo mokyklos, pagrindinės mokyklos, mokyklos lenkų mokomąja kalba ([NŠA, 2019](#), psl. 28).
- ✓ **Nedarbas Šalčininkų rajone:** 2021 m. nedarbo lygis – 13,3% (0,9% viršijo Lietuvos vidurkį) ([Užimtumo tarnyba, 2021](#)).
- ✓ **Kriminologija pasienio regione:** aukšti vagysčių ir kontrabandos gabenimo rodikliai. Priežastys: aukštas nedarbo lygis, žemas gyventojų, ypač jaunimo, užimtumas ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Pietryčių regiono specifika:** kasdieniuose žmonių santykiuose – ryški tarpusavio tolerancija ir bendradarbiavimas, **TAČIAU:** viešajame gyvenime kartais ribojami tarpetniniai santykiai. Pavienės organizacijos ir institucijos gali pasižymėti etnocentrizmu ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Lietuvai nepalankių jėgų įtaka: Pietryčių Lietuva – geopolitiškai jautrus regionas.** Rusijos žiniasklaida tikslingai skleidžia propagandą ir dezinformaciją: diskredituoja ir skatina nepasitikėjimą Lietuvos valstybe, jos naryste ES ir NATO. Stiprinamas tarpetninis konfliktas ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Informacijos sklaida. Žemiausi skiepijimosi nuo koronaviruso rodikliai Lietuvoje – Šalčininkų savivaldybėje.** Specialiai sukurti agitaciniai filmukai nepadedą panaikinti kai kurių piliečių skeptiškų nuostatų ([lrt.lt, 2021](#)).
- ✓ **Mokyklų tinklo iššūkiai:** mokyklų pasiekimai – skiriasi pagal vietovę.
 - ✓ Skaitymo gebėjimai ir matematinis raštingumas kaimo vietovėse – žymi atskirtis nuo miestų. Viena iš priežasčių – mokyklų dydis ([ŠMSM, 2021](#)).
 - ✓ Vilniaus ir Šalčininkų r. savivaldybėse – keli tinklai pagal mokyklos mokomąją kalbą bei mišrios mokyklos. Mokyklos lenkų mokomąja kalba rajone – dažnai mažos.
 - ✓ Lapkričio 17 d. 2021 m. ministrė pateikė pasiūlymą Vyriausybei tinklo pertvarkai Lietuvoje, kur tautinių mažumų mokyklos gavo išimtis dėl klasių dydžio ([ŠMSM, 2021](#)).

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Jeigu vaiko, gyvenančio rajone, globėjai turi aukštą išsilavinimą – tai neretai suteikia jam motyvacijos siekti aukštų rezultatų, net jei krūvis mokykloje didelis.
- ✓ Švietimo sistema gali būti nepalanki kai kuriems vaikams, gimusiems jautriame socialiniame kontekste (pvz., priklausomybės šeimoje, emigracijos padariniai – vaikai auginami senelių).
- ✓ Mokytojai žemo SEK vietovėse – ne tik mokytojai, bet ir psichologai, jie teikia emocinę paramą (kartais atstoja tėvus). Jiems patiems reikia paramos ir įvertinimo.
- ✓ Mažuose miesteliuose – nėra gerų profesinio ugdymo alternatyvų. Jei bus uždarytos gimnazijos, yra tikimybė, jog jaunuoliai neigys vidurinio išsilavinimo, bus bedarbiai ar užsiims kontrabandos gabenimu (pasienio zona).
- ✓ Vyksta protų nutekėjimas iš rajonų: kai kurie tėvai iš aukštesnio SEK linkę siųsti vaikus į didesnes mokyklas, siekdami kokybės.
- ✓ Korepetitorių prieiga kaimuose ir rajonuose – siaura, didmiesčiuose jų pasiūla didesnė. Žemesnio SEK šeimų vaikams tokios paslaugos neprieinamos dėl finansinių apribojimų. Tai taip pat daro įtaką mokinių pasiekimams ir kontaktui su lietuvių kalba.
- ✓ Trūksta projektų atskirčiai mažinti, tarpkultūriškumo ir kritinio mąstymo, kūrybingumo kompetencijoms vystyti (neformaliojo ir formaliojo vaikų švietimo kontekste), pvz.: stovyklos, įvairių tautybių mokinių mainai, mokyklos-partnerės. Tokių projektų jau būta, ir itin sėkmingų, tačiau jie nėra sistemingai kuruojami nacionaliniu mastu, dažnai vykdomi nevalstybinių institucijų iniciatyva: [People to People](#) programa socialinei įtraukčiai didinti ([Britų Taryba](#)), „Tyrinėjimo menas“ – savarankiško mąstymo, bendruomeniškumo skatinimas BU procese ([Kūrybinės jungtys](#), Britų Taryba).

Šalčininkų rajono vaikų susitikimas su ugniagesiais. Šaltinis: etaplus.lt

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Mažinti miesto ir rajono savivaldybių atskirtį**, atsižvelgiant į specifinę Pietryčių Lietuvos regiono padėtį (multietninę, geopolitinę ir daugiakalbę). **Institucijos: ŠMSM, SADM, KM, KAM, LR Prezidentas.** Bendri, daugialypiai projektai.
- ✓ **Politiškai jautrus ir tarpvalstybiniais santykiams reikšmingas regionas**, kurį reikia kompleksiskai stiprinti tiksliniu finansavimu: (1) kurti darbo vietas, kviečiant patrauklius darbdavius ir taip mažinant nedarbą, (2) didinti (ypač vaikų ir jaunimo) užimtumą – siūlyti įtraukių veiklų įvairaus amžiaus ir tautybės žmonėms, remti ir statyti bendruomenių kultūros centrus (mokykloms rajonuose dažnai tenka vykdyti jų funkcijas ir palaikyti kultūrinį gyvenimą), pritraukti įvairių kultūrinių iniciatyvų, renginių, plėsti neformaliojo vaikų švietimo tiekėjų spektrą ir įvairovę (kalbiniu ir turinio požiūriu), remti vaikų ir jaunimo iš žemesnio SEK šeimų dalyvavimą NVŠ veiklose. **Institucijos: SADM, ŠMSM, KM.**
- ✓ **Informacijos srautams paveikus regionas:** reiktų sistemingai kovoti su dezinformacija, remti tuo besirūpinančias interaktyvias programas ir kelti pasitikėjimą valstybe. Rekomenduojamos socialinės kampanijos, įtraukios kritinio mąstymo bei tarpkultūrinio bendradarbiavimo veiklos įvairių grupių ir amžiaus žmonėms (pvz., diskusijų klubai). Tokios iniciatyvos turėtų būti tikslingai kuruojamos valstybiniu mastu, Vyriausybei pasinaudojant NVO jau sukaupta patirtimi, pasiteisinusiomis praktikomis ir pajėgumais: reikalingi nuoseklūs procesai, pokyčiai ir bendradarbiavimo schemas. **Institucijos: KAM, KM, ŠMSM, LR Vyriausybė.**

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

2. LENKŲ TAUTINĖS MAŽUMOS LIETUVOJE TAPATYBĖ IR ĮVAIZDIS

Duomenys:

- ✓ **Tautinių mažumų atstovai visuomeniniame gyvenime:** 2016 m. apklausoje 35% dalyvių (ne lietuvių tautybės gyventojai) nurodė, kad tautinių mažumų atstovai Lietuvoje patiria diskriminaciją ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Lietuva = Tėvynė:** 45,3% tikslinėje apklausoje dalyvavusių lenkų tautybės respondentų atsakė, kad Lietuva – tai jų Tėvynė ([Kazėnas et al., 2011](#)). Trūksta naujų plataus masto tautinių mažumų identiteto ir pilietiškumo tyrimų, pastarieji duomenys detaliam nebeatliepia esamosios situacijos.
- ✓ **Tautinių mažumų jaunuolių tapatybės krizė:** stodami į aukštąsias mokyklas, kai kurie mokiniai iš mokyklų lenkų mokomąja kalba neatskleidžia savo kalbinio konteksto: LAMA BPO sistemoje kai kurie abiturientai klaidingai nurodo savo mokyklos mokomąją kalbą (90/379, 24% mokinių).

1 lentelė. Lietuvos abiturientų savarankiškai nurodyta stojančiojo mokyklos mokomoji kalba: duomenys iš LAMA BPO stojimo į aukštąsias mokyklas sistemoje.

Anketoje nurodyta kalba	Mokinių registro duomenys					Iš viso
	baltarusių	lenkų	lietuvių	rusų	nenurodyta	
baltarusių	8					8
lenkų		379		3		382
lietuvių	5	87	12935	97	42	13166
rusų		3	2	417		422
anglų			2			2
Iš viso	13	469	12939	517	42	13980

Šaltinis: LAMA BPO, 2021.

- ✓ **Nepasitikėjimas savo gimtosios kalbos žiniomis:** tarptautinis penkiolikmečių tyrimas PISA (2018) rodo, kad 12% mokinių iš mokyklų lenkų mokomąja kalba testui laikyti rinkosi kitą nei lenkų kalbą (rusų arba lietuvių, t.y. kitą nei savo lankomos mokyklos dėstomąją kalbą), žr. 2 lentelę. Palyginimui: 2,5% mokinių iš mokyklų rusų dėstomąja kalba testą laikyti rinkosi kita nei rusų kalba – atitinkamai beveik penkis kartus žemesnis rodiklis nei mokyklose lenkų dėstomąja kalba (galimai žymi didesnę pasitikėjimą gimtosios kalbos įgūdžiais).

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

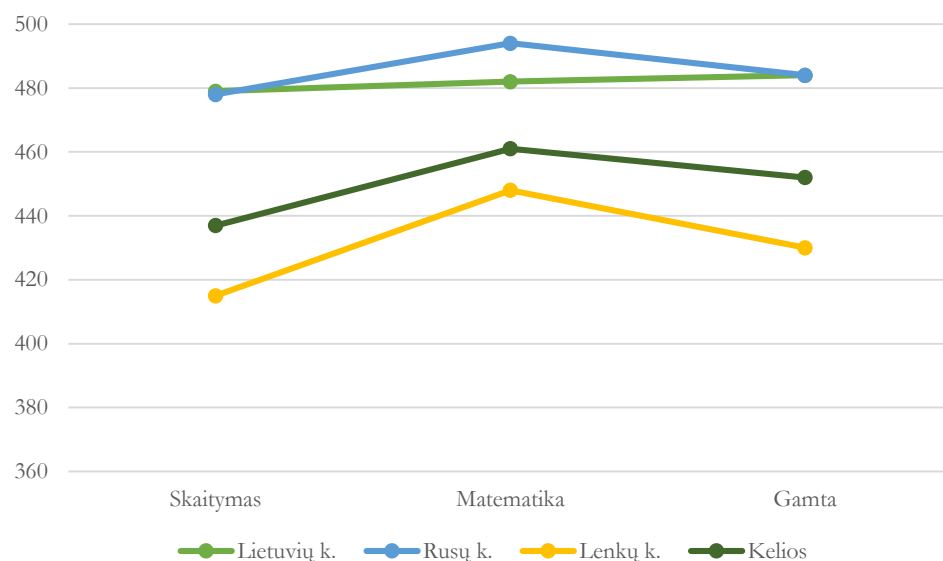
2 lentelė. PISA tyrimas (2018). Lietuvos mokinių pasirinkta testo laikymo kalba: pasiskirstymas pagal mokyklos mokomąją kalbą.

		PISA testo kalba		
		Lietuvių k.	Rusų k.	Lenkų k.
Mokyklos mokomoji kalba	Lietuvių k.	99,8%	0,2%	0,0%
	Rusų k.	2,5%	97,5%	0,0%
	Lenkų k.	7,1%	4,8%	88,0%
	Kelios kalbos	53,8%	17,6%	28,6%
Iš viso		92,7%	4,2%	3,1%

Šaltinis: Tarptautinio švietimo tyrimo EBPO PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė, 2020, psl. 17.

- ✓ Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA-2018 rezultatai pagal mokyklų mokomąją kalbą: mokinių iš mokyklų lenkų mokomąja kalba skaitymo, matematikos ir gamtos pasiekimų **rezultatai žemesni nei mokinių iš mokyklų lietuvių ir rusų mokomosiomis kalbomis** (žr. 2 paveikslėlį).

2 paveikslėlis. Lietuvos mokinių PISA-2018 pasiekimai pagal mokomąją kalbą.

Šaltinis: Tarptautinio švietimo tyrimo EBPO PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė, 2020, psl. 15.

Nuomonės:

- ✓ Dažnai mokiniai iš kitų Lietuvos rajonų nežino, kad mokyklos lenkų mokomąja kalba egzistuoja.
- ✓ Lenkų bendruomenė Lietuvoje patiria spaudimą ir žeminantį naratyvą – formuojasi menka savivertė tiek mokiniams, tiek suaugusiems bendruomenės atstovams.

Nuomonės:

- ✓ Būtina akcentuoti daugiakalbystės naudą. Didinti tautinių mažumų kalbų prieinamumą lietuvių tautybės piliečiams.
- ✓ Įtampa tarp savivaldybių, lenkų bendruomenės ir Lietuvos valdžios institucijų – natūrali psichologinė gynybinė reakcija. Ginamasi nuo nuolatinio ir apibendrinto naratyvo, spaudimo, kad bendruomenės mokinių rezultatai prastesni.
- ✓ Depolitizuoti švietimo klausimus – svarbiausia vaikų emocinė gerovė.
- ✓ Lenkų tautybės jaunimas jaučia kompleksus ir baimę, jei lietuviškai kalba su akcentu, ypač aukštojoje mokykloje: sulaukia komentarų apie „provincialumą“, yra vertinami pagal žalingus stereotipus. Su tuo susiduria ir lietuvių tautybės studentai iš rajonų, jei jų gimtoji lietuvių kalbos tarmė – ryškiau juntama.
- ✓ Unikalus sociolingvistinis Lietuvos lenkų kontekstas: bendrinės (standartinės) lenkų kalbos, vartojamos Lenkijoje, terminai ar realijos kartais kelia supratimo problemų Lietuvos mokyklų lenkų mokomąja kalba mokiniams. Tai ypač pastebima vykdant tarptautinius žinių patikrinimus bendrine lenkų kalba (pvz., PISA) – pavienė užduočių leksika nėra pritaikyta vietiniam lingvistiniam kontekstui.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Ar tikrai mokyklos mokomoji kalba – esminis rezultatų skirtumus lemiantis veiksnys?** Kai mokyklų mokinių pasiekimai lyginami pagal mokomąją kalbą (pagal bendrą šalies vidurkį), lyginant įtraukiama nepakankamai informacijos apie tų mokyklų SEK kontekstą. Objektyviau būtų vykdyti tyrimus pagal, pvz., tokius pavykius: lyginti panašaus SEK kaimo/miestelių (o ne mokyklų mieste ir kaimuose/miesteliuose kartu) mokyklų rezultatus pagal mokomąją kalbą. Lietuvos mastu ryškėja skirtumai tarp mokyklų rajonuose ir miestuose. **Institucijos: ŠMSM, NŠA.**
- ✓ **Pasiekimų patikrinimų (tarptautinių ir nacionalinių) lenkų kalba užduočių formuluotės turėtų būti peržiūrimos** pagal vietinį sociolingvistinį (kalbos) kontekstą kartu su pedagogais ir polonistais (keisti nevietines realijas, terminus): būtų pasiekta objektyvesnių rezultatų. **Institucijos: ŠMSM, NŠA, VU, VDU.**

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Gerinti tautinių mažumų įvaizdį visuomenėje.** Laužyti stereotipus: organizuoti socialines kampanijas, kurios rodytų daug profesiniame gyvenime ir pilietinėje veikloje pasiekusius tautinių mažumų atstovus. **Institucijos: ŠMSM, SADM, KM, LR Prezidentas, LR Vyriausybės strategijos (daugiatautės Lietuvos visuomenės aspektas), Tautinių mažumų departamentas.**
- ✓ **Lietuvos piliečių edukacija:** visos Lietuvos mokyklose ir viešojoje erdvėje įtvirtinti sąmoningą suvokimą apie Lietuvos daugiakultūriškumą (didinti suvokimą apie tai, kad įvairiatautės bendruomenės Lietuvoje gyvena jau šimtmečius ir kad jų atstovai yra mūsų valstybės pilnateisiai piliečiai; taip pat sistemingai skleisti žinią apie tautinių mažumų piliečius bei tautinių mažumų mokyklų egzistavimą). Sistemingai rūpintis piliečių tarpkultūriškumo ir tolerancijos kompetencijomis, tą ugdančiais renginiais (konferencijomis, parodomis). **Institucijos: ŠMSM, SADM, KM, LR Prezidentas, LR Vyriausybės strategijos (daugiatautės Lietuvos visuomenės aspektas), Tautinių mažumų departamentas.**
- ✓ **Atnaujinti turimus kokybinius duomenis apie tautinių mažumų Lietuvoje kalbinę, kultūrinę, pilietinę tapatybę:** finansuoti naujus sociologinius, kultūrinius ir lingvistinius tyrimus. **Institucijos: ŠMSM, SADM, KM, VU, VDU, Tautinių mažumų departamentas.**

Kovo 11-oji, Nepriklausomybės eisena Vilniuje, 2015 m. Šaltinis: 15min.lt

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

3. POLITINIŲ SPRENDIMŲ IR STRATEGIJŲ FRAGMENTIŠKUMAS

Duomenys:

- ✓ **Lietuvos santykiai su kaimyninėmis šalimis:** Lietuvos geopolitinė padėtis taip pat daro įtaką tautinių mažumų vaidmeniui valstybėje. Lietuvai neigiami istoriniai įvykiai, kaip Vilniaus krašto netekimas ar sovietinė okupacija, lėmė įtemptus santykius su didesniais kaimynais. Tad ir santykiai su tautinėmis mažumomis, pagal tautybę priklausančiomis galingesnėms kaimyninėms šalims, ne visada buvo sklandūs ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Tautinių mažumų įstatymas:** priimtas 1989 m., pakeistas 1991 m. Nustojo galioti 2010 m. Seimo nutarimu, nes: (1) buvo parengtas iki nepriklausomybės atkūrimo pagal tuo metu galiojusią sovietinę teisę; (2) nebeatitiko LR Konstitucijos nuostatų; (3) atsirado teisės kolizijų, priėmus naujų įstatymų, kaip Valstybinės kalbos įstatymą. 2013-2014 m. įregistruoti naujo įstatymo redakcijos variantai, tačiau procesas nepajudėjo iš vietos. Diskusijos dėl įstatymo: (1) aktualumo; (2) politinio-vertybinio aspekto, (3) turinio ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **TM švietimo strategijos:** 2005 m. paskelbta [Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategija](#). Nuo tada pasirodė Lenkų diskusijų klubo strategija [Vilnija 2040](#) – pristatyta Vyriausybei, bet neįtvirtinta kaip oficiali šalies TM raidos strategija.
- ✓ **Lietuvos ir Lenkijos švietimo deklaracija:** 2019 m. pasirašyta „[Deklaracija dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje švietimo ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo](#)“ – abi šalys įsipareigojo intensyviau bendradarbiauti švietimo srityje.

Nuomonės

- ✓ Kai kurių tautinių mažumų piliečių pasitikėjimas Lietuvos valdžia – žemas, kadangi įvedama per daug nesistemingų švietimo sistemos pokyčių. Vaikams reikia mokytis pagal vis naujas „taisykles“, keičiantis valdantiejiems. Pavyzdžiui, mokiniai patyrė daug streso, kai per trumpą laikotarpį (2 mokslo metus) turėjo prisitaikyti laikyti suvienodintą lietuvių kalbos ir literatūros VBE; pernelyg dažnai keičiamas ir lietuvių kalbos pamokų valandų skaičius mokyklose TMMK (ugdymo bendrosios programos).
- ✓ Politizuota situacija – kartais nauja diskusija matoma kaip priešiškas veiksmas.
- ✓ Politiniu ir strateginiu bendradarbiavimo lygmeniu, Lietuvos ir Lenkijos santykiams švietimo klausimas yra pats svarbiausias abiem tautoms.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Priimti ilgalaikę tautinių mažumų švietimo strategiją**, nekeičiant esminių jos punktų, kai keičiasi valdžia ir jos politinės nuostatos, prioritetas – vaikų interesai ir emocinis komfortas. Depolitizuoti temą, mažinti įtampą. **Institucijos: ŠMSM, SADM, LR Seimas, LR Vyriausybė, LR Prezidentas, Tautinių mažumų švietimo komisija.**
- ✓ **Įtraukti lenkų bendruomenę į sprendimų priėmimo procesus:** dar glaudžiau bendradarbiauti su Tautinių mažumų švietimo komisija, mokytojais, mokiniais, globėjais ir kitais atstovais, skirti atitinkamą įvertinimą/atlygį. Skatinti atvirai pasisakyti, rengti diskusijas ir viešąsias konsultacijas.
- ✓ **Dažniau akcentuoti, jog į lenkų bendruomenės narių poreikius reiktų pirmiausiai žvelgti kaip į savo piliečių poreikius**, o tik tada kaip į būdą palaikyti stabilius ir gerus Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio santykius. Taip didėtų tautinių mažumų piliečių pasitikėjimas Lietuva kaip valstybe. Į aktualius valstybinio masto projektus (pvz., švietimo, inovacijų) įtraukti ir tautinių mažumų dimensiją, specifinius regiono poreikius (kalbinės įtraukties, tarpkultūriškumo aspektą). Neretai pastarieji projektai kuriami pagal etninės daugumos poreikius.

4. VADOVĖLIAI TAUTINIŲ MAŽUMŲ MOKYKLOSE

Duomenys:

- ✓ **Kaip įsigijami vadovėliai TM kalbomis?** (1) Leidėjas inicijuoja vadovėlio rengimą: jį parašo, pateikia NŠA vertinimui; (2) įvertintas vadovėlis įrašomas į vadovėlių duomenų bazę; (3) mokyklos vadovas pasitaria su bendruomene, nusprendžia, kokio vadovėlio trūksta; (4) įsigyja vadovėlį iš vadovėlių duomenų bazės ([NŠA, 2021](#)). Ši tvarka pagrįsta [Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo](#) 40 straipsniu: **Materialinis švietimo aprūpinimas ir mokymosi krūvis**.
- ✓ **Ministerijos vaidmuo įsigyjant vadovėlius TM kalbomis:** jei ministerija nustato, kad mokykloms trūksta vadovėlių, nes tiekėjai jų nerengia dėl per mažo tiražo – gali skirti lėšų, inicijuoti jų rengimą bei leidybą.
Tokiais vadovėliais mokyklos aprūpinamos centralizuotai (pagal [LR švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymą dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo](#) 2019 m. 20 straipsnį).
- ✓ **Lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai mokyklose TMMK ir LMK – tie patys.** Mokoma pagal tą pačią BU programą. ŠMSM [internetiniame puslapyje](#) – papildomos metodinės priemonės lietuvių kalbos mokymui TM mokyklose (pagal pradinio bendro ugdymo programą).
- ✓ **Mokiniam mokyklose TMMK vis dar trūksta gimtosios kalbos (lenkų) mokomojo dalyko vadovėlių gimtąja kalba (žr. 3 lentelę):**

3 lentelė. Lenkų kalbos mokomojo dalyko vadovėliai pagal pirmojo leidimo datą.

Dalykas	1	2	3	4	5	6	7	8	9 (I gimn.)	10 (II gimn.)	11 (III gimn.)	12 (IV gimn.)
Lenkų k.	X	X	X	2011	2008	2009	2010	2008 ir 2012	X	2008	X	X

Šaltinis: [Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių, išleistų 2008-2021 metais, apžvalga](#), NŠA, 2021.

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

- ✓ Įvairių mokomųjų dalykų vadovėliai lenkų (gimtąja) kalba ir prieinamumas (vadovėliai išversti į lenkų kalbą) (žr. 4 lentelę):

4 lentelė. Vadovėliai lenkų kalba pagal pirmojo leidimo metą (skirtingos leidyklos).

	Matematika	IT	Gamtos mokslai				Kita		
			Pasaulio pažinimas	Gamta ir žmogus	Biologija	Fizika	Chemija	Istorija	Geografija
1	2008 ir 2013/2016		2013						
2	2008 ir 2014/2016		2014						
3	2009 ir 2015/2016		2008 ir 2015						
4	2010 ir 2016		2009 ir 2016						
5				2010				2008	
6				2011				2009	2016
7	2008	2009			2011	2010		2009	2016
8	2009				2012	2011	2013	2010	
9 (I gimn.)	2010	2010			2013	2012		2008	
10 (II gimn.)	2011				2009 ir 2014			2010	
11 (III gimn.)								2010 ir 2018	
12 (IV gimn.)								2019	

Šaltinis: [Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių, išleistų 2008-2021 metais, apžvalga](#), NŠA, 2021.

- ✓ **Dėl ko kyla sunkumų atnaujinti vadovėlius?** (1) Vadovėlių leidėjai nelinkę leisti mažo tiražo vadovėlių – dėl savikainos jie brangesni, mokykloms sunkiau juos įsigyti; (2) mažesnis vadovėlių gimtąja kalba poreikis tarp vyresnių mokinių – pasirengę mokytis iš vadovėlių lietuvių kalba ([NŠA, 2018](#), psl. 17).

Nuomonės:

- ✓ Trūksta specialistų, kurie kokybiškai verstų specifinę mokomąją medžiagą iš lietuvių į lenkų kalbą.
- ✓ Užduotys – verčiant blogai suformuluotos lenkiškai, dalykų vadovėliuose – daug rašybos klaidų, vartojami archajiški žodžiai, vaikams sunkiai suprantamas turinys.
- ✓ Dauguma vadovėlių dar turi būti išversti į gimtąją kalbą, per daug dabar naudojamų vadovėlių lenkų kalba – per seni.

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Fragmentiškumas: vadovėliai – lenkų kalba, bet pratybų sąsiuviniai – lietuviški, taip pat ir metodinės priemonės bei kontroliniai darbai. Sunkumai vaikams, kadangi jie kartais nesistemiškai turi „žongliruoti“ dviem kalbomis (pvz., pakaitomis girdėti/vartoti lietuviškus ir lenkiškus terminus, kartais nemokėdami jų abiem kalbomis) – tai lemia žemesnius rezultatus.
- ✓ 5-12 klasėse trūksta dalykų vadovėlių lenkų kalba, per mažai finansavimo.
- ✓ Trūksta sistemškumo. Kiekviena mokykla savarankiškai renkasi vadovėlius, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija to nurodyti negali.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Sukurti, įtvirtinti ir publikuoti strategiją su konkrečiai nustatyta tvarka, kada ir kokius vadovėlius versti/neversti, atsižvelgiant į liberalios rinkos keliamus iššūkius šiuo klausimų. Panaikinti nežinios ir laukimo atmosferą. Institucijos: ŠMSM, NŠA.**
- ✓ **Sukurti papildomus instrumentus ir skirti finansavimą, kad kiltų leidėjų susidomėjimas vadovėlių mokykloms TMMK vertimu ir leidimu (net esant mažam tiražui). Tikslingo leidimo procesus rekomenduojama padaryti patrauklesnius leidėjams: pavyzdžiui, suformuoti siūlomų leisti vadovėlių paketus įvairioms klasėms (ne pavienius vadovėlius) ir pateikti leidyklai. Institucijos: ŠMSM, NŠA.**
- ✓ **Nuosekliau pritaikyti vadovėlius ir kitą mokomąją medžiagą vietiniam kalbiniam ir sociokultūriniam kontekstui. Pradinėms klasėms mokyklose TMMK reikalingi į gimtąją kalbą išversti vadovėliai. Vėlesnėse klasėse vadovėliai galėtų būti ir lietuvių kalba, bet itin svarbu juos papildyti sąvokų žodynėliu su pateiktais terminų paaiškinimais TM kalbomis (remiantis dvikalbio ugdymo ir pagalbos mokiniui principais). Institucijos: ŠMSM, NŠA, Tautinių mažumų švietimo komisija, VDU, VU (Taikomosios kalbotyros institutas, Filologijos fakultetas). Bendradarbiauti su mokytojais iš mokyklų TMMK.**
- ✓ Sistemingai ir nuolatos tikrinti mokomosios medžiagos, verstos į TMMK kalbas iš lietuvių kalbos, vertimo kokybę. Institucijos: ŠMSM, NŠA.

5. NEFORMALUSIS VAIKŲ ŠVIETIMAS

Duomenys:

- ✓ **Neformaliojo vaikų švietimo paskirtis ir finansavimo gairės** – paskelbtos [ŠMSM internetiniame puslapyje](#) ir [Neformaliojo vaikų švietimo lėšų skyrimo ir panaudojimo tvarkos apraše](#).
- ✓ **NVŠ prioritetai:** (1) STEAM (angl. Science, Technology, Engineering, Art (creative activities), Mathematics) krypties NVŠ programos (gamtos mokslai, inžinerija, technologijos, matematika); (2) programų kryptys, kurių nevykdo švietimo tiekėjai, veikiantys savivaldybėje (pagal 2019 m. [Neformaliojo vaikų švietimo lėšų skyrimo ir panaudojimo tvarkos aprašą](#)).
- ✓ **Kas vykdo neformalųjį vaikų švietimą Pietryčių Lietuvoje?** Bendrojo ugdymo mokyklos, mokyklos-daugiafunkciniai centrai, mokyklos-darželiai, ugdymo įstaigos, papildančios formalųjį švietimą (pvz., meno, sporto, muzikos mokyklos), ikimokyklinio ugdymo įstaigos (pvz., vaikų darželiai, lopšeliai-darželiai), laisvieji korepetitoriai ir mokytojai, įvairios organizacijos ([Klimanskis et al., 2017](#)).
- ✓ **Kokia kalba vyksta NVŠ Pietryčių Lietuvoje? Statistinių duomenų apie tai, kokia kalba vyksta neformaliojo vaikų švietimo užsiėmimai, nėra.** NVŠ užsiėmimai finansuojami jų neskirstant pagal ugdomąją kalbą ([Klimanskis et al., 2017](#)).

Nuomonės:

- ✓ Rajonuose trūksta NVŠ tiekėjų pasiūlos lietuvių kalba, vaikai neturi natūralaus kontakto su valstybine kalba. Neformalusis vaikų švietimas – galingas įrankis.
- ✓ Tautinių mažumų vaikai rajonuose nesusiduria su lietuvių tautybės vaikais (ir atvirkščiai), vieni apie kitus susikūrę stereotipų. Situacija miestuose palankesnė: maišosi įvairių kalbinių ir tautinių kontekstų vaikai, didesnė NVŠ veiklų tiekėjų pasiūla, tautybės ir kalbos aspektu mišrios grupės.
- ✓ Nemenčinės miestas Vilniaus rajone – gerasis mokyklų skirtingomis mokomosiomis kalbomis bendradarbiavimo pavyzdys. Organizuotai ir reguliariai bendrauja vaikai iš šalia esančių mokyklų lenkų ir lietuvių mokomosiomis kalbomis.

Nuomonės:

- ✓ Šalčininkų rajone apie 75% neformaliojo švietimo veiklų – orientuotos į sportą (nors įmanomi ir kalbine prasme įtraukūs sporto užsiėmimai, pvz., maišant skirtingomis kalbomis kalbančius vaikus). NVŠ Pietryčių Lietuvoje trūksta įvairovės ir kalbinio veiklų aspekto, kad vaikai aktyviai vartotų savo mokamas kalbas.
- ✓ Savivaldybė – viena iš pagrindinių instancijų, paskirstančių lėšas neformaliajam vaikų švietimui.
- ✓ Neformaliojo vaikų švietimo teigiamas poveikis – neabejotinas ir stipresnis, nei įsivaizduojame. Tai – atsiperkanti investicija. Užsienyje neformalusis vaikų švietimas yra tokios pat reikšmės, kaip formalusis.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Būtinybė skatinti mokinių tarpkultūrinį bendravimą, didinti natūralų tautinių mažumų mokinių kontaktą su lietuvių kalba.** Skatinti maišytis skirtingų tautybių vaikus su įvairiomis gimtosiomis kalbomis: mokyklų lenkų, lietuvių, rusų mokomosiomis kalbomis mainai, stovyklos, NVŠ užsiėmimai, kai pandemine situacija leis. Plėsti tokių renginių, kaip „Kultūrų ratas“, veiklos sritis ir prieinamumą.
- ✓ **Siūlomų tarpkultūrinių veiklų pavyzdžiai:** reguliarūs online tiltai/gyvi susitikimai tarp mokyklų klasių; paskirtos online/tiesioginio kontakto draugų poros iš mokyklų skirtingomis mokomosiomis kalbomis, reguliariai bendraujančios laisvalaikiu, bendros skirtingų mokyklų ekskursijos/žaidimai/kūrybinės veiklos viešosiose erdvėse, sportinės žaidynės, pokalbių-debatų klubai (kai pandemine situacija leis). Abipusė pažintis su skirtingomis šalies kultūromis.
- ✓ **Skatinti rajonų savivaldybes kurti daugiau socializacijos ir kultūros erdvių, klubų už mokyklos ribų, atvirų ne vienos mokyklos vaikams** (dažnai kiekviena mokykla rūpinasi neformaliojo vaikų švietimu savo patalpose, savo mokiniams). Skirti tikslinį finansavimą.
- ✓ **Inicijuoti savanorystės projektus** (pvz., lietuvių gimtakalbiai savanoriai galėtų vesti kūrybinius užsiėmimus ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio ir vidurinio ugdymo įstaigose mokyklose TMMK), mentorių programos, kai suporuojamas mokinys ir suaugęs asmuo, jo mentorius (online ir gyvos veiklos).

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Neformalusis vaikų švietimas** – stiprus švietimo sistemos komponentas, būtina pabrėžti jo vertę (pvz., vykdant socialines kampanijas apie neformaliojo vaikų švietimo prestižą, naudą mokiniams siekiant karjeros ateityje, remiant patrauklius tarptautinius NVŠ mainų projektus, didinant jų prieinamumą rajonuose).
- ✓ **Rinkti ir atvirai dalintis strategiškai naudingais duomenimis apie neformalųjį vaikų švietimą, vykdomą įvairiomis kalbomis.**
- ✓ **Pietryčių Lietuvoje – prioritetizuoti ne tik STEAM užsiėmimus, bet ir įtraukias, tarpkultūriškumą skatinančias veiklas:** ugdyti toleranciją, pasitikėjimą savo tapatybe. Būtina pritraukti NVŠ tiekėjus lietuvių kalba ten, kur jų dėl aplinkos konteksto yra mažiau (pvz., Šalčininkų rajone).
- ✓ **Pritaikyti neformalųjį vaikų švietimą vietiniam kontekstui:** ugdyti kritinį vaikų mąstymą, praktiškai mokyti rinktis patikimą informaciją, kelti pasitikėjimą ir pasididžiavimą savo valstybe.
- ✓ **Institucijos:** ŠMSM, SADM, KM, švietimo srities NVO, Tautinių mažumų švietimo komisija, Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

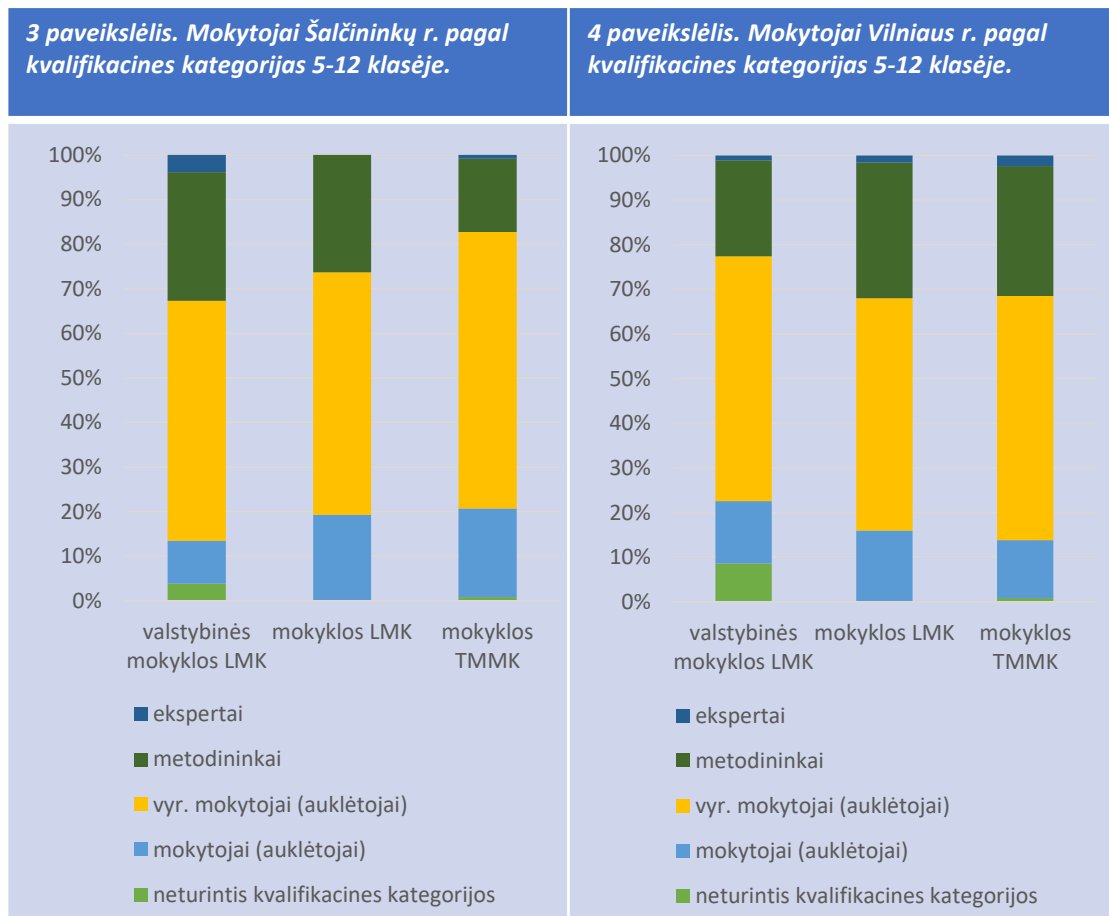
Edukaciniai knygelių lietuvių kalba skaitymai Grigiškių bibliotekoje.
Šaltinis: grigiskiumokykla.lt

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

6. MOKYTOJŲ KVALIFIKACIJA

Duomenys:

- ✓ **Pagrindiniais charakteristikos bruožais mokytojai mokyklose lenkų mokomąja kalba – nesiskiria nuo visos šalies mokytojų (NŠA, 2021).**
- ✓ **Mokytojų trūkumas ateityje:** 2024 m. mokykloms lenkų mokomąja kalba Lietuvoje pritrūks 43 pradinių klasių mokytojų, 22 lenkų kalbos mokytojų, 29 lietuvių kalbos, 49 matematikos ir 39 fizikos (pagal „Macierz Szkolna“ 2016 m. atliktą tyrimą, [Vilnija 2040, 2020](#)).
- ✓ **Nei viena Lietuvos aukštoji mokykla nerengia pradinių klasių mokytojų lenkų kalba.** Dėl to prastėja darbo su vaikais kokybė, smunka pedagogų profesinės terminologijos, vaikų literatūros lenkų kalba ir pan. žinių lygis ([Vilnija 2040, 2020](#)).
- ✓ **Priešmokyklinio ugdymo pedagogų be kvalifikacinės kategorijos mokyklose lenkų mokomąja kalba – daugiau nei ugdymo įstaigose LMK (NŠA, 2018, psl. 25).**
- ✓ **Vilniaus ir Šalčininkų rajonų savivaldybėse esančių mokyklų pedagogų kvalifikacija – kiek skiriasi (žr. 3 ir 4 paveikslėlius):**

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Nėra centralizuotai koordinuojamų centrų su metodine medžiaga/mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursais – dabar viskas pabirę per skirtingus tinklalapius ir organizacijas, kurios nesistemiškai organizuoja mokytojams daugiakalbystės kursus.
- ✓ Trūksta studijų pakraipos ar studijų dalies, kuri suteiktų pedagoginių žinių apie lietuvių kalbos kaip svetimšios kalbos mokymą.
- ✓ Mokytojų mokyklose TMK lietuvių kalbos žinios turi siekti B2 lygį – kai kurie mokytojai šneka gana netaisyklingai, tai nekontroliuojama.
- ✓ Pedagoginių studijų metu nėra programų gimtąja kalba (ir pradinių klasių mokytojams) – lenkų arba rusų.
- ✓ Polonistai (ypač baigę VU ar VDU) – graibstomi ir įdarbinami iš karto po studijų, nes trūksta auklėtojų ir pradinių klasių mokytojų; kitų mokytojų lenkų kalbos žinios kartais nėra pakankamos.
- ✓ Pernelyg individualus mokytojų darbas. Vyraujanti nuostata: jei prašai pagalbos – esi silpnas. Jaunystės ir patirties derinys: verta skatinti mokyklų ir mokytojų bendradarbiavimą, tobulinant sistemą.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Pritraukti tautinių mažumų atstovų į pedagogikos sritį:** (1) kaip mokytojų į mokyklas TMMK ir (2) kaip studentų į pedagogines studijas. Pavyzdžiui, teikti vertės kiekvienai pedagogo mokamai kalbai papildomu finansavimu (remiantis privataus sektoriaus kalbinių premijų modeliu).
- ✓ **Tobulinti dalykininkų, ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo specialistų ir pradinių klasių mokytojų lenkų kalbos kompetencijas** (šiuo metu nėra rengiama specialistų lenkų kalba): (1) tikslingai ruošti naujus pedagogus, (2) tobulinti jau dirbančių pedagogų kvalifikaciją, (3) vykdyti pedagogikos srities studentų mainus (Lietuva-Lenkija), (4) reguliarius lenkų kalbos ir dvikalbio mokymo kursai keliant kvalifikaciją jau dirbant pedagogu.
- ✓ **Ryški būtinybė centralizuoti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo mechanizmą (lietuvių kalbos mokymo kaip negimtosios kalbos).** Trūksta sistemingų ir kontekstui pritaikytų kursų (viena iš atsakingų institucijų – VDU Švietimo akademijos Profesinio tobulinimo institutas).
- ✓ Tarpkultūriškumo ir įtraukties kursai – didinti sąmoningumą apie toleranciją, multietniškumą, daugiakalbystę (ypač šiame regione, kuris nėra homogeniškas).
Institucijos: KM, SADM, ŠMSM.

7. DVIKALBIS UGDYMAS

Duomenys:

- ✓ **Dvikalbis ugdymas – įteisintas [Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme](#).**
30 straipsnis: Teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba:
 - 1) ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo programose ne mažiau kaip po 5 valandas per savaitę skiriama ugdymui lietuvių kalba
 - 2) pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programos vykdomos dvikalbio ugdymo būdu: tautinės mažumos kalba ir lietuvių kalba:
 - lietuvių kalba pradinio ugdymo programoje mokoma integruotai;
 - lietuvių kalba pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoje – per tas pamokas, kai mokoma Lietuvos istorijos ir geografijos, pasaulio pažinimo, pilietiškumo pagrindų.
 - 3) tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu, kitų pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programos dalykų mokoma lietuvių kalba.
- ✓ **Vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo modeliai:** aprašyti ir paskelbti [Vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo gairėse](#).
- ✓ **Oficiali dvikalbio ugdymo samprata:** dviejų mokomųjų kalbų – tautinės mažumos kalbos ir lietuvių kalbos – derinimas ugdymo procese (pagal [Ugdymo lietuvių kalba bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje tvarkos aprašą](#)). Taip sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas.

Nuomonės:

- ✓ ŠMSM vyksta diskusijos apie tai, jog, remiantis dvikalbio ugdymo terminu, ateityje gali būti siūloma nustatyti, kiek procentų pamokų turi būti vedama lietuviškai. Tokį skirstymą sunku įgyvendinti mokyklos realybėje. Be to, galima sulaukti bendruomenės pasipriešinimo: baiminamasi visų dalykų vedimo lietuviškai.
- ✓ Dvikalbio ugdymo sąvoka – konkrečiai neapibrėžta, tad neefektinga ją jau dabar taikyti mokyklose TMMK. Ministerija tik ateityje planuoja parengti metodiką.
- ✓ Dvikalbis mokymas jau vyksta vyresnėse klasėse: naudojami lietuviški vadovėliai, bet dėstoma lenkų kalba.

I. BENDRO POBŪDŽIO IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Psicholingvistinė/sociolingvistinė perspektyva. Ar Lietuvos dvikalbio ugdymo modelis praturtina, ar skurdina ir veda prie asimiliacijos?
- ✓ Sėkmingai užsienyje veikiantis dvikalbio ugdymo modelis netaikomas Lietuvoje: pripažįstama viena gimtoji kalba, kitos mokoma kaip svetimosios.
- ✓ Neatkreipiamas dėmesys į kai kurių šeimų abejingą požiūrį į dvikalbystę: globėjams nerengiami seminarai apie geruosius pavyzdžius.
- ✓ Pradiniame ugdyme – ne visada realu turėti du atskirus mokytojus (lituanistą ir kitų dalykų mokytoją).

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Kurti dvikalbio ugdymo modelį, pritaikytą unikaliai Lietuvos kontekstui,** remtis jam pritaikyta jau egzistuojančių užsienių praktikų kombinacija.
- ✓ **Lietuvių kalba – gyvybiškai svarbi Lietuvoje, šalies valstybinė kalba.** Tačiau globalizacijos kontekstas kelia mokiniams (ypač negimtakalbiams) papildomų iššūkių mokantis lietuvių kalba (vis populiarėja medijos, kompiuteriniai žaidimai ir kiti laisvalaikio leidimo būdai anglų, rusų ar kitomis skaitlingomis kalbomis). Stojant į užsienio aukštąsias mokyklas, aktualios *lingua franca* (pvz., anglų, prancūzų) arba vietinės kalbos. Trūksta patrauklaus kontakto su lietuvių kalba: patartina didinti ne mokyklinės kalbos pobūdžio, o **natūralų, kasdienį kontaktą su lietuvių kalba ir kultūra.**
- ✓ **Įtraukti švietimo politikos formavimo specialistus, (socio)lingvistus (jie turėtų išmanyti vietinį kontekstą) ir mokytojus į dvikalbio ugdymo modelio kūrimo procesą:** teorinių bei praktinių išvalgų kombinacija.

Šalčininkų lopšelio-darželio lenkų mokomąja kalba „Pasaka“ auklėtiniai.
Šaltinis: pasaka.salcininkai.lm.lt

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

8. IKIMOKYKLINIS IR PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS

Duomenys:

- ✓ **Ikimokyklinis ugdymas – neprivalomas.** Ne visi vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo programas ([Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas](#), straipsnis 7.2).

5 lentelė. Duomenys apie 0-5 metų amžiaus vaikus savivaldybėse 2021 m. rugsėjo 1 d.

	Iš viso (skaičius)	Ugdomų pagal ugdymo programas (sk.)	Ugdomų pagal ugdymo programas dalis %
Vilniaus r. sav.	5,387	3,577	66.401
Šalčininkų r. sav.	1,454	1,034	71.114
Lietuvos vidurkis	2,551	1,765	69.231

Šaltinis: ŠVIS, 2021.

- ✓ **Kai kurių vaikų priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo etapų mokomoji kalba – skiriasi:**

6 lentelė. Vaikai, dalyvaujantys ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse ugdymo programose (2021 – 2022 m.).

Ugdymo kalba	Vaikai ikimokyklinio ugdymo programoje (skaičius)	Vaikai ikimokyklinio ugdymo programoje (proc.)	Vaikai priešmokyklinio ugdymo programoje (skaičius)	Vaikai priešmokyklinio ugdymo programoje (proc.)
lenkų	3,171	3,03	984	3.32
lietuvių	97,497	93,02	27,218	91.77
rusų	3,857	3,68	1,322	4.46
kitos	284	0,27	134	0.45

Šaltinis: ŠVIS, 2021.

- ✓ **Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose tautinių mažumų mokomąja kalba – privalomos ne mažiau nei 5 valandos ugdymo lietuvių kalba** (programų [pakeitimai](#) įsigaliojo nuo 2021 m. rugsėjo 1 d.).
- ✓ **Nacionalinio lygmens kvalifikacijos tobulinimo programos pedagogams ir [metodinė medžiaga pedagogams ir globėjams](#)** parengta NŠA ministerijos užsakymu, prieinama internetu.
- ✓ **Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo etapais – vaikai natūraliai imlūs kalboms, svarbu suteikti galimybių lietuvių kalbos imersijai:** lingvistiškai įrodyta, jog 3-7 metų vaikai gali išmokti antrą kalbą automatiškai, vien ją girdėdami reguliariai (Grein, 2021).

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Etatus ir finansus ugdymo įstaigoms skirsto savivaldybė (nuo ikimokyklinio ugdymo). ŠMSM tokios galios neturi.
- ✓ 5 valandų ugdymo lietuvių kalba kokybė: nepakankamas kiekis nuolatinių ir standartizuotų patikrų.
- ✓ Nėra įtvirtintos konkrečios ir sistemingos ugdymo lietuvių kalba programos – ją kiekviename darželyje tautinių mažumų ugdomąja kalba atskirai kuria gabesnės auklėtojos.
- ✓ Mokytojų ir auklėtojų kvalifikacija kartais per žema, kad jie būtų pajėgūs naudotis tinkama metodine medžiaga.
- ✓ Integruotos, natūralios veiklos, patrauklūs žaidimai – didžiausia pagalba netiesiogiai mokantis lietuvių kalbos.
- ✓ Lietuvių kalbai mokytis būtina „injekcija“ iš šalies: nauji žmonės, kurių vaikas nesieja su lenkų kalba. Vienam žmogui mažamečiai priskiria vieną kalbą. Tikrasis imersijos metodas – įvairiakalbių vaikų maišymas.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ Standartizuotai ir detalai aprašyti kalbines kompetencijas (kiek įmanoma pradiniam kalbos mokėjimo lygiui), kurias turėtų įgyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigas lankantys vaikai, taip pat nustatyti lietuvių kalba apžvelgtinas temas. **Institucijos: VU (Taikomosios kalbotyros institutas, Filologijos fakultetas), VDU Švietimo akademija (Mokytojų rengimo institutas), ŠMSM, NŠA.**
- ✓ Auklėtojų tarpkultūriškumo kompetencijas ugdyti ir darželiuose, kuriuose susirenka vaikai iš skirtingų kalbinių kontekstų (pvz., darželiuose lietuvių ugdomąja kalba, kuriuose susirenka vaikai su skirtingomis gimtosiomis kalbomis). **Institucijos: VU Pedagogų kompetencijų tobulinimo ir plėtros centras (Filosofijos fakultetas, Ugdymo mokslų institutas), VDU, SADM, KM.**
- ✓ 5 val./savaitę ugdymo lietuvių kalba kokybę užtikrinti suformuotu instrumentu, pvz., užtikrinti, kad privalomąją priešmokyklinio ugdymo programą baigę vaikai įgytų minimalias lietuvių kalbos komunikacines kompetencijas. **Institucijos: VU, VDU, ŠMSM, NŠA.**
- ✓ Parengti daugiau patrauklių ir žaismingų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo metodinių priemonių, kur kalbos būtų mokomasi netiesiogiai (t.y. nesimokoma gramatikos, taisyklių) – per žaidimą ir bendravimą. **Institucijos: VU, VDU.**

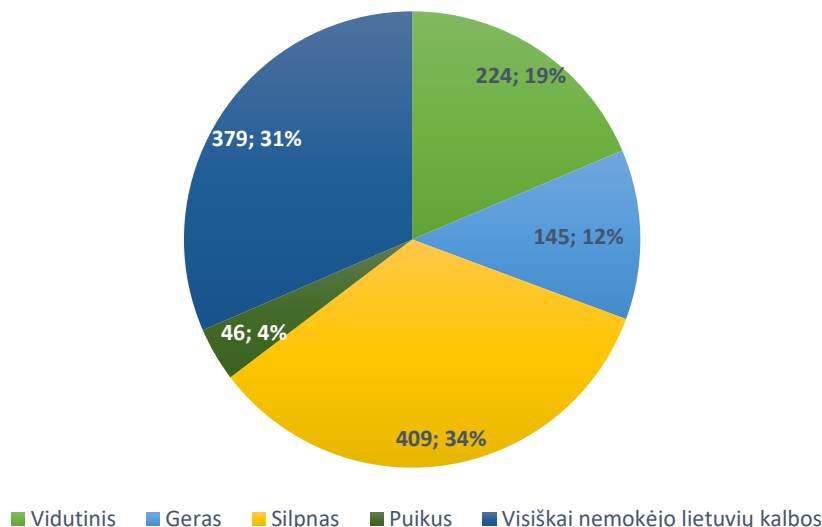
II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

9. LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO BENDROSIOS PROGRAMOS

Duomenys:

- ✓ **Skirtingas TM ir lietuvių gimtakalbių mokinių startas:** 65% vaikų, remiantis jų tėvų vertinimu, visiškai nemokėjo arba silpnai mokėjo lietuvių kalbą prieš ateidami mokytis į pirmą klasę (Juchnevič, 2017).

5 paveikslėlis. Tėvų vertinimas apie jų vaiko lietuvių kalbos mokėjimo lygį, atėjus mokytis į pirmą klasę. Respondentų skaičius ir procentinė dalis.

Šaltinis: Anketinės apklausos tėvams apie lietuvių kalbos ugdymą pradinėse tautinių mažumų mokyklose rezultatų analizė, Juchnevič, 2017.

- ✓ **Nėra renkami duomenys apie vaikų lietuvių kalbos mokėjimo lygį priešmokykliniame amžiuje.** Nėra modelio, pagal kurį būtų nustatomas kitakalbių ir kitataučių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo lygis, reikalingas skirtingose klasėse (ypač pereinant į pradinę mokyklą).
- ✓ **Bendra kalbos pamokų apkrova mokyklose TMMK – didesnė nei mokyklose LMK, bet lietuvių kalbos valandos mokyklose TMMK skirtingose klasėse išdėstytos netolygiai.** Bendras įvairių kalbos pamokų krūvis mokyklose TMMK 1 kl. – ryškiai didesnis nei mokyklose LMK:
mokyklų TMMK pirmokai – 420 val./m.m. > mokyklų LMK pirmokai – 280 val./m.m.
- ✓ **TAČIAU:** lietuvių kalbos pamokų skaičius TMMK 1 kl. – mažesnis nei mokyklose LMK, nors ugdymo bendroji programa ir reikalavimai – tie patys:
mokyklų TMMK pirmokai – 175 lietuvių k. val./m.m. < mokyklų LMK pirmokai – 280 val./m.m.)
- ✓ **Pradinėse (1-4) klasėse susidaro iš viso 350 val. lietuvių kalbos pamokų skirtumas tarp mokyklų TMMK ir mokyklų LMK mokinių.**

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Duomenys:

- ✓ **Bendras įvairių kalbos pamokų krūvis mokyklose TMMK 12 kl. – ryškiai didesnis nei mokyklose LMK** (neskaičiuojant užsienio k. pamokų):
mokyklų TMMK mokiniai – **805** val./m.m. > mokyklų LMK mokiniai – **350** val./m.m.)
- ✓ **12 klasėje lietuvių kalbos pamokų krūvis – didesnis mokyklose TMMK, nei mokyklose lietuvių mokomąja kalba.** Bandoma „pasivyti“ mokinių iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba literatūrinės žinias (paruošos VBE):
mokyklų TMMK mokiniai – **455** lietuvių k. val./m.m. > mokyklų LMK mokiniai – **350** val./m.m.

Šaltiniai: [2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruosius ugdymo planus, 2021](#); [Macierz Szkolna, 2019](#); [Jankūnaitė, Župerkaitė, 2021](#).

- ✓ **Neigiamai TM mokinių tėvų vertinamas lietuvių kalbos dalyko emocinis fonas:** beveik absoliučios **daugumos tėvų nuomone (92% iš 1203 respondentų)** patiriami lietuvių kalbos mokymosi sunkumai jų vaikus slegia ir verčia nerimauti (Juchnevič, 2017).
- ✓ **Motyvacija mokytis lietuvių kalbos – svyruojanti ir žemesnė už motyvacijos mokytis anglų kalbos rodiklius.** 2019 m. tyrime ([Masoit, 2019](#)) 91% apklaustų mokinių anglų kalbą įvardino naudingiausia (tarptautiškumas, nauda globaliame pasaulyje), 43% – lietuvių kalbą (24% nurodė studijų ir karjeros galimybes, kasdienę komunikaciją, 16% – patriotiškumą, kad gyvena Lietuvoje).
- ✓ Šiuo metu – koreguojamos, ruošiamos, visuomenės komentarams pateiktos atnaujintos BU programos (priešmokyklinio, pradinio ir vidurinio ugdymo). Planuojama, kad atnaujinta priešmokyklinio ugdymo bendroji programa bus pradėta diegti 2022 m. rugsėjį, kitos atnaujintos bendrosios programos – 2023 m. ([NŠA, 2021](#)).

Nuomonės:

- ✓ Skirtingas startas: vienoje klasėje jau pradinėje mokykloje – skirtingo kalbos mokėjimo lygio vaikai. Vieni lankė darželius lietuvių ugdomąja kalba, kiti darželio išvis nelankė arba lankė darželį lenkų mokomąja kalba (5 lietuvių k. val./savaitę). Rezultatas: vieni mokiniai pirmoje klasėje mokosi beveik „nuo nulio“ (nesukaupe pakankamai pradinių žinių), kiti turi pradinio lygio žinias, tretieji geba lietuviškai bendrauti įvairesnėmis temomis.

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Lietuvių kalbos – mokytis kaip svetimosios kalbos (bent pradinio ugdymo etape keisti metodologiją ir/ar BU programą. Tai – ne gimtoji šių vaikų kalba. Tai – valstybinė kalba.
- ✓ Per staigiai suvienodinta programa – stresas mokiniams, nespėjama „pasivyti“ gimtakalbių, ypač pradinio ugdymo etape turint mažiau lietuvių kalbos valandų negu gimtakalbiai ir negimtakalbiai mokiniai, besimokantys mokyklose LMK.
- ✓ Išsivysto neigiamas, trauminis ryšys su lietuvių kalba – nors vaikai imlūs ir stengiasi, jų motyvacija „nuslopinama“ sistemos dar ankstyvame amžiuje.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Skirtingas TM vaikų lietuvių kalbos mokėjimo lygis pradėjus priešmokyklinio ugdymo lietuvių kalbos programą.** Vaikų kalbiniai gebėjimai priklauso nuo daugelio veiksnių: (1) ikimokyklinio ugdymo programos kalba; (2) TV ir kitų medijų kalba, girdima namie, (3) namų kalba/kalbos; (4) dalyvavimas neformaliojo vaikų švietimo veiklose įvairiomis kalbomis; (5) viešojo kalbinė aplinka (miesto/rajono; vienkalbė/daugiakalbė; bendraamžių ar kitų asmenų, su kuriais leidžiamas laisvalaikis, kalbinis kontekstas). Atsižvelgti į šiuos veiksnius ir duomenis dėl vaikų mokyklose TMMK krūvio, ruošiant BU programas – rūpinantis ugdymo kokybe ir vaikų psichine sveikata. **Institucijos: ŠMSM, NŠA.**
- ✓ **Optimaliau išdėstyti kontaktines lietuvių kalbos pamokų valandas,** suvokiant pradinio etapo svarbą, valandų trūkumą pradinėse klasėse, vėlesnę apkrovą (ypač 11-12 klasėje). Kiekviena mokykla turi teisę savo nuožiūra koreguoti bendruosius ugdymo planus, tačiau reikalingas ir oficialus sprendimas. Verta atsižvelgti į kalbos mokymosi etapus ir fizines galimybes pagal užsienio gerąsias praktikas. **Institucijos: ŠMSM.**
- ✓ **Dėl akivaizdžiai mažesnio natūralaus kontakto su lietuvių kalba** mokiniams būtina daugiau laiko praleisti besimokant gramatikos ir komunikavimo: siūloma optimizuoti valandas, skirtas lietuvių literatūros nagrinėjimui, keisti metodiką – lietuvių kalbos mokytis kaip antrosios, komunikacinio pobūdžio metodika (bent pradinėse klasėse). Skirti tikslinį finansavimą. **Institucijos: VU (Taikomosios kalbotyros institutas, Filologijos fakultetas), VDU, ŠMSM, NŠA.**
- ✓ **Vykdyti tikslines mokinių apklausas:** atliepti mokinių poreikius, stebėti jų emocinę sveikatą ir tenkanti mokymosi krūvį, klausti mokinių apie galimus sprendimus. **Institucijos: ŠMSM, NŠA, Psichologinės paramos ir konsultavimo centras, Tautinių mažumų švietimo komisija.**

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

10. LIETUVIŲ KALBOS MOKYMO METODIKA

Duomenys:

- ✓ Mokytojas turi laisvę pasirinkti metodines priemones: vykdydamas privalomą ugdymo bendrąją programą ([Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 49 straipsnis](#)).
- ✓ Vadovėliai ir pagrindinės metodinės priemonės – parengtos pagal lietuvių kalbos ir kalbų ugdymo bendrąsias programas ([pradinio](#), [pagrindinio](#) ir [vidurinio ugdymo](#)), pritaikytas mokinių, kurių gimtoji kalba – lietuvių, kalbos mokėjimo lygiui ir kompetencijoms.
- ✓ Papildomos lietuvių kalbos mokymo metodinės priemonės tautinėms mažumoms: ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo etapams; atvirai prieinamos ŠMSM [internetiniame puslapyje](#).
- ✓ Iš 1203 respondentų tik 10 proc. tėvų mano, kad jų vaikai mokyklose TMMK sugeba savarankiškai dirbti ir atlikti užduotis, besimokydami pagal lietuvių kalbos ugdymo programą ir vadovėlius. Pradinių klasių tėvų mokyklose TMMK apklausa, atlikta Vilniaus rajono pedagoginės psichologinės tarnybos (Juchnevič, 2017).

Nuomonės:

- ✓ Trūksta metodinių priemonių negimtakalbiams: mokytojai dažnai užduotis ruošia patys, bet dėl didelio krūvio neturi laiko tinkamai pasiruošti. Ne visada įmanoma dirbti papildomas valandas dirbti neatlygintinai. Per daug laisvės: pageidauja centralizuotos prieigos prie resursų negimtakalbių lietuvių kalbos mokymui.
- ✓ Lietuvių kalbos mokymas – per daug formalus ir monotoniškas, neįtraukia vaikų. Trūksta audiovizualinių, interaktyviųjų medžiagų, patrauklaus online turinio. Ypač to trūksta 1–4 klasėse: mokymas turėtų vykti ir natūraliai, žaidimo forma.
- ✓ Nėra centralizuoto mokyklų, dirbančių su negimtakalbiais, tinklų – mokyklos ir mokytojai geruosius pavyzdžius laikosi sau.
- ✓ Pradinių mokyklų TMMK mokiniams lietuvių kalbos vadovėliai ir metodinės medžiagos – dažnai nesuprantami. Jų leksika ir turinys per sudėtingi pradžiamoksliams. Tai mokinius demotyvuoja, kelia frustraciją jau nuo pat pradinės mokyklos. Šie vaikai su lietuvių kalba pirmoje klasėje susiduria kone pirmą kartą arba turi tik kalbinius pradmenis po ikimokyklinio ir/ar priešmokyklinio ugdymo programos.
- ✓ Pirmą pusmetį mokiniai pradinėje mokykloje pramoksta lenkišką alfabetą, o tik tada geba perprasti lietuviškus rašmenis. Mažamečiai apkraunami.

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Abstrakčių rekomendacijų dėl metodikos – yra, tačiau trūksta praktinių pavyzdžių, kaip lietuvių kalbos mokytį kaip antrosios. Tad mokytojai dažnai rekomendacijomis nesinaudoja.
- ✓ Sėkminga kombinacija negimtakalbiams: funkcinis-komunikacinis mokymo pobūdis (lietuvių kaip svietimosios/antrosios kalbos) derinamas su išpildomais ugdymo bendrosios programos reikalavimais. Užsienio lietuviai, lanę vakarietiškas mokyklas, nenori lankyti sekmadieninių lietuvių kalbos mokyklėlių dėl konservatyvių mokymo metodų (klaidų taisymo, laisvų diskusijų trūkumo).
- ✓ Lietuvių kalbos metodinė medžiaga TM mokiniams, prieinama internete – ne visada tinkamai paruošta (per sudėtinga leksika, neaktualios vaikams realijos).

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Metodinės priemonės: nepakankamas jų kiekis, kokybė, dauguma mokomosios medžiagos pabirusi skirtingose internetinėse svietainėse ir leidiniuose.** Dažnai medžiaga pritaikyta tik ankstyvajam ir pradiniam ugdymui, aiškiai nepaskirstyta pagal kalbos mokėjimo lygius (pvz., A1–B2; CEFR, Bendrieji Europos kalbų metmenys). Priemonės užsienio lietuviams pagal kalbos mokėjimo lygius universaliai praverstų ir: tautinių mažumų, (i)migrantų, grįžtančiųjų iš užsienio lietuvių vaikams.
- ✓ **Ryškus poreikis centralizuotai dalintis metodine lietuvių kaip negimtosios kalbos mokymo medžiaga,** ruošta lingvistų ir pedagogų, ją rasti vienoje vietoje. Siūlomas sprendimas – kokybiška, valstybiniu lygiu administruojama internetinė platforma. Lietuvių kalbos mokymo programėlių ir kompiuterinių žaidimų paklausa – Lietuvoje ir už jos ribų (užsienio lietuvių vaikai). **Pedagogai turėtų keistis gerosiomis praktikomis ne tik virtualiai.** Organizuojantiems diskusijas ir besidalinantiems įžvalgomis skirti finansavimą.
- ✓ **Metodinė medžiaga turi būti inovatyvi, įtraukianti, žaisminga,** o mokytojai – centralizuotai apmokytį dinamiškai vesti lietuvių k. pamokas (įtraukti išmaniųjų technologijų, žaidimų, vaidinimų, debatų formos veiklų). Sistemingi kvalifikacijos tobulinimo mokymai (pedagoginiu ir psichologiniu aspektu).
- ✓ **Taikyti antrosios kalbos mokymo metodiką negimtajai kalbai** pradiniam ugdymo etape (užsienio praktikos), kad būtų išvengta emocinio ir kalbinio krūvio.
- ✓ **Institucijos: ŠMSM, NŠA, VU (Pedagogų kompetencijų tobulinimo ir plėtos centras, Taikomosios kalbotyros institutas), VDU Švietimo akademija, Tautinių mažumų švietimo komisija, Lietuvių kalbos institutas.**

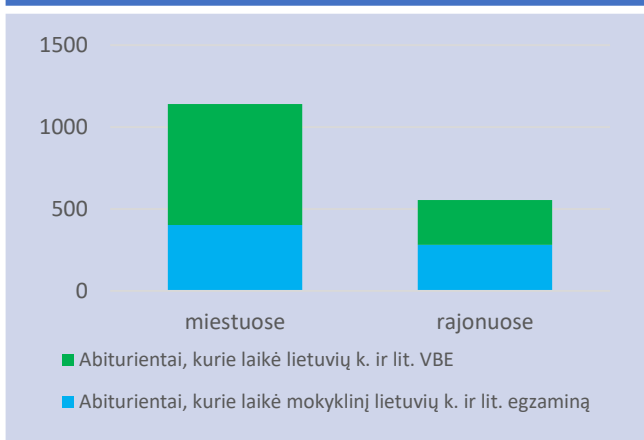
II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

11. LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS VALSTYBINIS EGZAMINAS

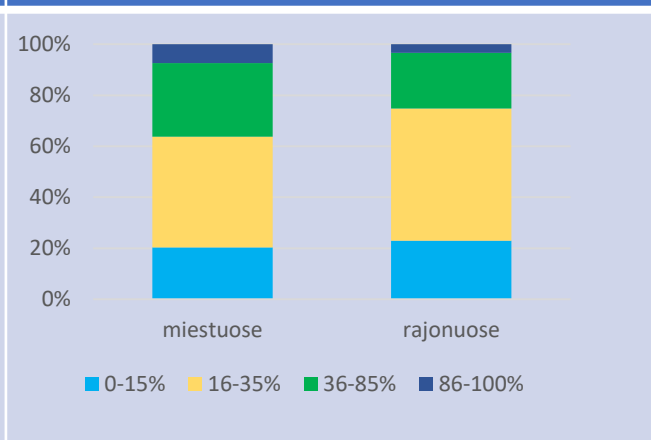
Duomenys:

- ✓ **Lietuvių kalbos ir literatūros VBE laikyti renkasi mažiau negu pusė tautinių mažumų abiturientų rajonuose.** Tie rajonų mokyklų TMMK abiturientai, kurie jį išlaiko, aukštesnįjį pasiekimų lygį (36-85%) pasiekia rečiau, nei miestų mokyklų TMMK abiturientai. Dažniausiu atveju, jų pasiekimai siekia patenkinamą pasiekimų lygį (16-35%).

6 paveikslėlis. Abiturientų iš mokyklų TMMK lietuvių kalbos ir literatūros egzamino pasirinkimai (2021).

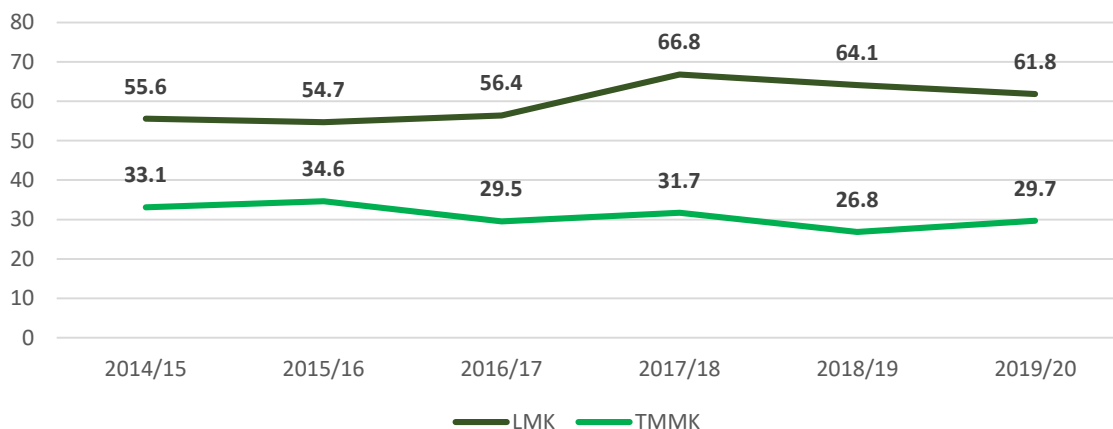
7 paveikslėlis. Abiturientų iš mokyklų TMMK lietuvių kalbos ir literatūros VBE rezultatai (2021).

Šaltinis: NŠA, 2021.

- ✓ **Ryškūs skirtumai tarp mokyklų TMMK ir mokyklų LMK abiturientų lietuvių kalbos rašybos taisyklingumo rodiklių, laikant lietuvių kalbos ir literatūros VBE.** Šios tendencijos išlieka gana stabilios (2014–2020 m.):

8 paveikslėlis. Lietuvių kalbos ir literatūros VBE. Rašybos taisyklingumo įvertinimų vidurkis, proc.

Šaltinis: NŠA, 2021.

II. LIETUVIŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Daugelis mokinių palankiau vertina užsienio kalbų (ypač anglų) VBE negu lietuvių kalbos ir literatūros VBE. Abiturientams užsienio kalbų VBE dažnai patrauklesni dėl savo praktiškos, komunikacija grįstos formos ir turinio, o ne dėl to, kad užsienio kalbas mokiniai yra įvaldę geriau už lietuvių kalbą.
- ✓ Kyla klausimas, ar vis žemėjančių rezultatų tendencijos tikrai atspindi realybę ir mokinių sugebėjimus mokytis ir mokytojų sugebėjimus mokyti. Neįau didžiosios daugumos mokinių ir mokytojų kompetencijos – vis silpnėja? Gal tai sistemos iššūkis?
- ✓ Egzamino forma ir tikslas – žalingi tiek tautinių mažumų vaikams, tiek lietuviams. Toks egzaminas skatina nesveiką pobūdžio konkurenciją tarp mokyklų dėl reitingų ir rezultatų – užuot bendradarbiavusios, mokyklos supriešinamos, izoliuojasi su savo resursais ir patirtimi.
- ✓ Egzamino forma – nepritaikyta tikrinti lietuvių kalbos mokėjimą (komunikacijos ir gramatikos aspektus, reikalingus funkcionuojant visuomenėje).
- ✓ Abiturientai, siekiantys studijuoti, neretai dėl žemesnių lietuvių kalbos ir literatūros VBE rezultatų praranda galimybę patekti į valstybės finansuojamas vietas – susidaro atskirtis.
- ✓ Lietuviškai vaikai bendrauja laisvai, bet ne kaip gimtąją kalbą – tai būtų nenatūralu.
- ✓ Suvienodinus VBE ir rezultata, mokytoja apgailestavo dėl mokinių rezultatų – mokytojų darbas nėra įvertintas.
- ✓ Reguliari (kasmetė) VBE rezultatų analizė ir vieša diskusija padėtų tikslingiau tobulinti egzamino formą ir jo pasiruošimui.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Lietuvos-Lenkijos deklaracija įpareigoja detaliai analizuoti visų tautinių mažumų mokinių lietuvių kalbos ir literatūros VBE rezultatus** bei jų giliausias priežastis. Įsipareigojimus įgyvendinti padėtų kasmetinės pastarojo egzamino analizės tautinių mažumų mokinių rezultatų ir motyvacijos atžvilgiu. **Institucijos: ŠMSM, NŠA, Tautinių mažumų švietimo komisija.**
- ✓ **Dažniau organizuotai diskutuoti su suinteresuotosiomis šalimis** (mokiniais, mokytojais, tėvais, visuomene, mokslininkais, psichinės sveikatos specialistais) dėl egzamino formos, skelbti viešąsias konsultacijas. **Institucijos: ŠMSM, NEC, NŠA, VU, VDU, Tautinių mažumų švietimo komisija.**

12. LENKŲ KALBOS PRESTIŽAS IR MOKĖJIMO LYGIS

Duomenys:

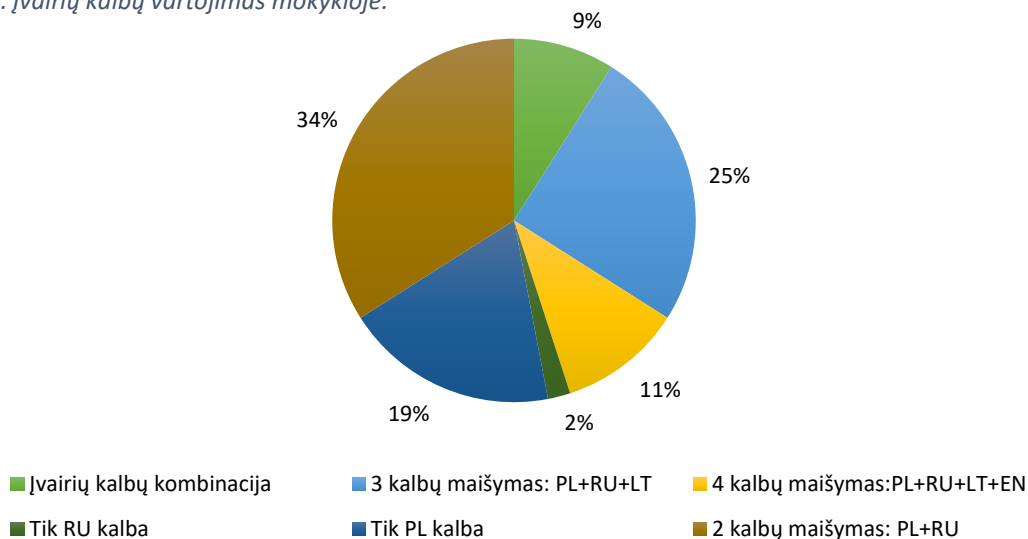
- ✓ **Lietuvoje – dvi pagrindinės lenkų kalbos atmainos: (1) oficialioji ir (2) neformalioji.**
 - (1) Bendraujant oficialiai – lenkų kalba, artima bendrinei lenkų kalbai (švietimo įstaigų, oficialių pasisakymų, lenkakalbės žiniasklaidos kalba). Vartojama tiek raštu, tiek žodžiu. Turi visus funkcinius stilius, išskyrus institucinį. Formaliai – vienintelė valstybinė kalba Lietuvoje pripažįstama lietuvių, **TAČIAU:** Vilniaus miesto, Vilniaus ir Šalčininkų rajono savivaldybėse klientai turi teisę kreiptis į vietos valdžios institucijas ir sulaukti atsakymų lenkų kalba ([Vilnija 2040, 2020](#)).
 - (2) Neformalioji (šnekamoji kalba) – didelė įvairovė (tarmės – „tuteišių“ kalba, jaunimo žargonas – individualizuotas skirtingų kalbų maišymas, Lietuvos lenkų inteligentija (mokytojai, žurnalistai ir kt.) – šnekamoji lenkų kalba, panaši į Lenkijoje vartojamą standartinę kalbą ([Vilnija 2040, 2020](#)).
- ✓ **Lietuvos lenkai laiko savo kalbą gražiausia, bet ne prestižine:** Vilniaus universiteto mokslininkų tyrimų duomenimis, 26% Lietuvos lenkų prestižine kalba laiko lietuvių kalbą, 17% – rusų, o tik 8% – lenkų kalbą ([Vilnija 2040, 2020](#)).
- ✓ **77,07% Lietuvos lenkų savo gimtąja kalba laiko lenkų kalbą** (pagal 2011 m. gyventojų surašymą). Rusų kalbą kaip gimtąją įvardijo daugiau nei 10%, o apie 9% kaip gimtąją kalbą nurodė lietuvių ([Vilnija 2040, 2020](#)).
- ✓ **Ką reiškia būti Lietuvos lenku?** 56% apklausos respondentų (Lietuvos lenkų) atsakė, kad lenkų kalbos mokėjimas lemia priklausymą lenkų bendruomenei Lietuvoje ([Kazėnas et al., 2011](#)).
- ✓ **Kalbinės kompetencijos. Mokiniai labiausiai pasitiki rusų ir lenkų kalbos žiniomis.** 2019 metų tyrime dalyvavę lenkų tautybės mokiniai dešimtbalėje sistemoje aukščiausiai įvertino savo rusų kalbos žinias (8,5), antroje vietoje – lenkų (8,3), žemiau – lietuvių (7,5), silpniausiai – anglų (6,7) ([Masoit, 2019](#)).

III. LENKŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Duomenys:

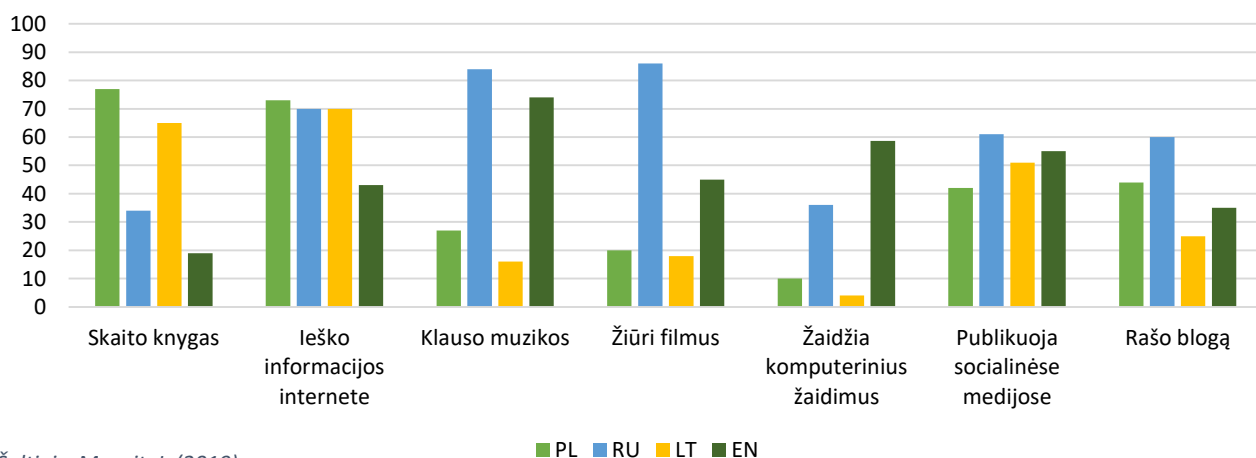
- ✓ Mokiniai mokyklose lenkų mokomąją kalbą ir už jos ribų vartoja įvairias kalbas:

9 paveikslėlis. Įvairių kalbų vartojimas mokykloje.

Šaltinis: Masoit, I. (2019).

10 paveikslėlis. Kalbų vartojimas įvairių užsiėmimų metu.

Šaltinis: Masoit, I. (2019).

Nuomonės:

- ✓ Tėvai ir globėjai gali pasirinkti namuose žiūrėti ir klausytis bendrinės lenkų kalbos per televiziją ir internetą, bet dažnu atveju to nedaro. Kai kurie vaikai ne mokyklos aplinkoje negirdi bendrinės lenkų kalbos, vartojamos Lenkijoje.
- ✓ Palyginus su rusų kalba, prieiga prie knygelių ir žaidimų lenkų kalba – sunkesnė.
- ✓ Tautinių mažumų vaikai slegiami per didelio krūvio, todėl dažnai praranda motyvaciją.

III. LENKŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Nuomonės:

- ✓ Bialystoko (Balstogės) universiteto padalinio Vilniuje studentai papildomai lavina lenkų kalbos žinias studijų metu.
- ✓ Būtinybė kelti lenkų kalbos prestižą tarp Lietuvos piliečių: ieškoti įdomių sprendimų ir netikėtų kultūrinių jungčių su Lenkija.
- ✓ Nekeliant prestižo ir lenkų kalbos gebėjimų, lenkų tautinė mažuma rizikuoja surusėti.
- ✓ Mokiniam atrodo, kad jie moka bendrinę lenkų kalbą, nors kartais Lenkijos televizijos kanalų laidose vartojamos kalbos terminai jiems ne iki galo suprantami.
- ✓ Mokytojai priversti paprastinti savo lenkų kalbą (leksiką ir sakinių struktūrą), kad vaikai suprastų jų aiškinamą medžiagą.

Autorių rekomendacijos:

- ✓ **Užtikrinti tinkamą lenkų kalbos žinių lygį mokyklose TMMK** (ne tik polonistų, bet ir dalykininkų kalbines žinias). Mokinių šeimose vartojama kalba/kalbos, specifinės atmainos, dialektai – asmeninis kiekvienos šeimos apsisprendimo reikalas. **Institucijos: ŠMSM, VU, VDU.**
- ✓ **Sistemiškai rūpintis lenkų kalbos prestižu ir mokėjimo lygiu, vienijant tiek Lietuvos, tiek Lenkijos institucijų idėjas ir veiklas.** Pavyzdžiui, atidaryti lenkų kalbos ir kultūros centrus rajonuose, kuriuose gyvena lenkų bendruomenės atstovai. **Institucijos: ŠMSM, KM, Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės, Lenkijos institutas Vilniuje.**
- ✓ **Lenkų vietinė kalba – unikali, tyrinėjama sociolingvistų. Būtų naudinga ugdyti visuomenės kalbinį sąmoningumą** ir pačios lenkų bendruomenės atstovų suvokimą apie skirtingas kalbos atmainas. Bendrinės lenkų kalbos palanku mokyti ir užsienio kalbos mokymo metodais, kadangi vietiniame kontekste vartojamos regionui būdingos lenkų kalbos atmainos. **Institucijos: ŠMSM, VU, VDU.**
- ✓ **Organizuoti lenkų kalbos ir kultūros populiarinimo socialines kampanijas tarp lietuvių tautybės piliečių.** Šios kampanijos gali būti remiamos Lenkijos bei Lietuvos. Lenkų kalba – Lietuvai strategiškai svarbaus tarptautinio partnerio (Lenkijos) valstybinė kalba, lietuviams vertinga plėtojant verslus, rūpinantis tarpvalstybiniais santykiais, kultūros mainais. **Institucijos: ŠMSM, KM, Tautinių mažumų departamentas, Lenkijos institutas Vilniuje.**
- ✓ **Užsienio praktikos rodo, jog mokyklose TMMK verta sukoordinuoti gimtosios (lenkų) ir negimtosios (lietuvių) kalbos bendrojo ugdymo programų turinį.** Tai optimizuotų mokinių krūvį, vienu metu besimokomi elementai persidengtų, temos papildytų viena kita. **Institucijos: ŠMSM.**

III. LENKŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

13. LENKŲ KALBOS VALSTYBINIS EGZAMINAS

Duomenys:

- ✓ Nuo 1998 m. lenkų kalbos egzaminas – neprivalomas mokyklinis brandos egzaminas ([ŠMSM, 2011](#)).
- ✓ Lietuvos ir Lenkijos Respublikų sutarimu nutarta, kad bus atlikta analizė dėl lenkų kalbos VBE Lietuvoje įvedimo. [Deklaracija](#) dėl lenkų kalbos mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo, punktas 1.3.
- ✓ Ministrės [įsakymu](#) įtvirtinta, kad (gimtosios) lenkų kalbos VBE bus organizuojamas. Lapkričio 25 d. 2021 m. išleistas įsakymas „Dėl švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymo nr. V-1317 „Dėl bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimo“ pakeitimo“.
- ✓ Kol kas nėra paskelbta tiksli data: (1) kada lenkų kalbos VBE bus įvestas ir (2) kokią vertę jis turės stojant į aukštąsias mokyklas Lietuvoje. Bus tariamasi su lenkų bendruomene Lietuvoje.

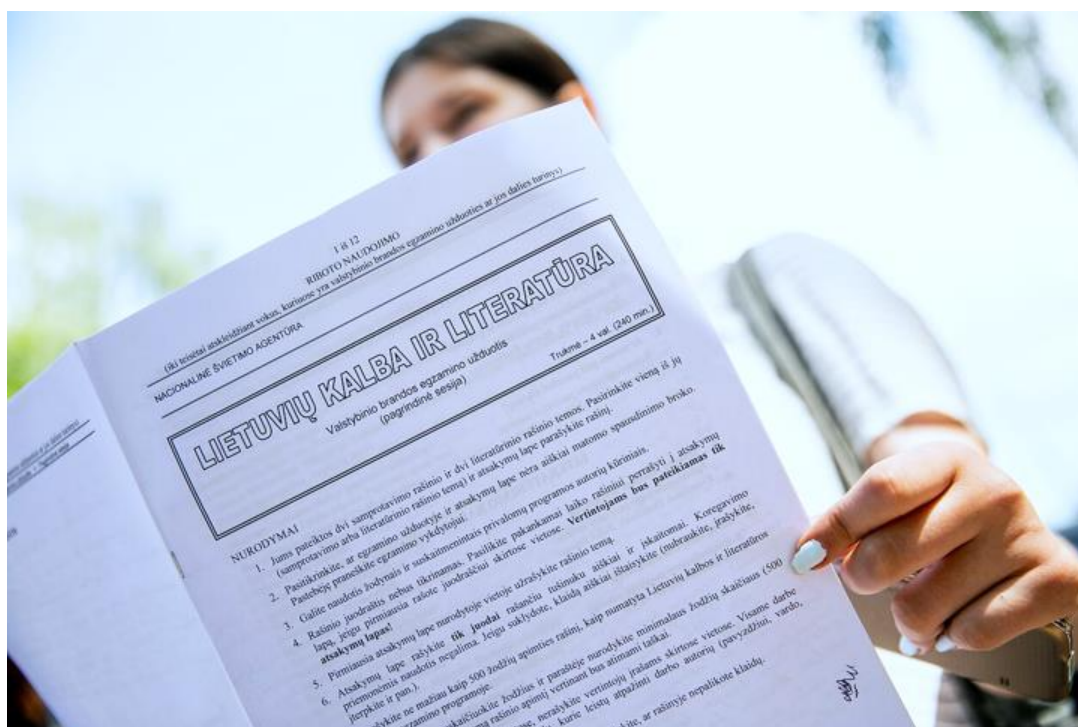
Nuomonės:

- ✓ Lenkų kalbos valstybinis egzaminas – kertinė grandis, keliant lenkų kalbos prestižą. Egzaminas užtikrintų mokinių pasitikėjimą šios kalbos nešama nauda, funkcionalumu ir valstybiniu pripažinimu, taip didinant jų motyvaciją mokytis. Šio VBE egzistavimas nešų dvigubą naudą: skatintų rūpintis lenkų kalbos vartojimu: (1) siaurąja prasme – mokyklų lenkų mokomąja kalba bendruomenėse, (2) plačiąja prasme – Lietuvos visuomeniniame gyvenime, kadangi egzaminas keltų bendrą lenkų tautybės piliečių pasitikėjimą savo gimtąja kalba.
- ✓ Lenkų kalbos VBE tvirtintų lenkų kalbos žinias – tai mažintų antrinio surusėjimo procesus.
- ✓ Lenkų kalbos VBE sumažintų socialinę lenkų tautinės mažumos atskirtį. Jei egzamino balai prisidėtų prie abiturientų stojamųjų balų, stojant į Lietuvos aukštąsias mokyklas, daugiau iš jų patektų į valstybės finansuojamas vietas.
- ✓ Vaikai 12 metų mokosi lenkų kalbos, kuri kol kas neturi pakankamai įteisintos vertės. Kai kurie abiturientai laiko lenkų kalbos mokyklinį egzaminą, nors pasiruošimas atneša didesnę krūvį, o stojant į aukštąsias mokyklas šis egzaminas neturi vertės.
- ✓ Lenkų kalbos VBE atneš naudos abiturientams stojant į universitetus Lenkijoje.
- ✓ Lenkų VBE turėtų būti įvestas kuo greičiau, vykdant deklaracijos susitarimus.

III. LENKŲ KALBA: IŠŠŪKIAI

Autorių rekomendacijos:

- ✓ Lenkų kalbos VBE ateityje turėtų teikti vertės stojant į aukštąsias mokyklas (įskaičiuojami balai). Tai paskatins mokinių ambicijas mokytis lenkų kalbos ir rūpintis jos kokybe, prestižu.
- ✓ Lenkų kalbos VBE turi būti pristatomas pirmiausia ne kaip politinis sprendimas, atsižvelgiant į dvišalius Lietuvos-Lenkijos santykius, o kaip priemonė užtikrinti Lietuvos piliečių gerovę ir teises. Būtų sveikintina į diskusijas dėl egzamino aktyviai įtraukti ir mokyklų lenkų mokomąją kalba bendruomenę (ypač mokinius ir mokytojus), išsiklausti į išsakytus poreikius.

Šaltinis: kalbam.lt

- Grein, M. (2021). Pranešimas „Dvikalbystė ir daugiakalbystė praturtina asmenybę“. 2021 lapkričio 11 d., Goethe-Institut Vilnius.
- Juchnevič R. (2017). Anketinės apklausos tėvams apie lietuvių kalbos ugdymą pradinėse tautinių mažumų mokyklose rezultatų analizė. Vilniaus rajono pedagoginė prischologinė tarnyba, Nemenčinė.
- Kazėnas, G., Jakubauskas, A., Gaižauskaitė, I., Kacevičius, R. & Visockaitė, A. (2014). Lietuvos lenkų tautinės mažumos identiteto tyrimas / Badania dot. tożsamości polskiej mniejszości narodowej na Litwie. Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius.
- Klimanskis S., Ivanauskas V., Kazėnas G., Keršanskas V. & Legatas, Š. (2017). Tautinės mažumos Lietuvoje: studija. Rytų Europos studijų centras, Vilnius.
- Lenkų Diskusijų Klubas (2020). Lenkų kalbos ir Lenkų bendruomenės Lietuvoje išsaugojimo ir vystymo strategija „Vilniaus kraštas 2040“.
- Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (2021). Trečiaja doze aktyviausiai skiepijasi neringiškiai, pasyviausi – Šalčininkai, jaučiamas priešiškus, nemotyvuoja ir filmukai. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1549660/treciaja-doze-aktyviausiai-skiepijasi-neringiskiai-pasyviausi-salcininkai-jauciamas-priesiskumas-nemotyvuoja-ir-filmukai> (prieiga: 16.12.2021)
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. ISAK-814 „Dėl Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategijos patvirtinimo”
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. V-1197 „Dėl baltarusių, lenkų, rusų ir vokiečių gimtųjų kalbų brandos egzamino programos patvirtinimo”.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. V-V-1856 „Dėl ugdymo lietuvių kalba bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje tvarkos aprašo patvirtinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. V-1569 „Dėl vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2018 m. rugsėjo 12 d. įsakymas Nr. V-758 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo lėšų skyrimo ir panaudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (pakeitimas: 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymo Nr. V-1316)
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2019 m. birželio 26 d. įsakymas Nr. V-755 „Dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymas Nr. V-1317 „Dėl bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimas” (pakeitimas: 2021 m. lapkričio 25 d. Nr. V-2151).

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2021 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. V-688 „Dėl 2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo p lanų patvirtinimo“.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro ir Lenkijos Respublikos nacionalinio švietimo ministro 2019 m. lapkričio 21 d. deklaracija Nr S-1074 „Dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo“.

Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo 1989 m. lapkričio 23 d. nutarimas Nr. XI-3412 (papildytas ir pakeistas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo 1991 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. I-1007).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. kovo 17 d. nutarimas Nr. XI-1281.

Masoit, I. (2019). Miejsce języka polskiego w wielojęzycznym repertuarze uczniów szkół polskich na Litwie. Polonistyka. Innowacje. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2019, No. 10.

Nacionalinė švietimo agentūra (2019). Lietuva – švietimas šalyje ir regionuose. Mokinių pasiekimų atotrūkiai.

Nacionalinė švietimo agentūra (2021). Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių, išleistų 2008-2021 metais, apžvalga.

Nacionalinė švietimo agentūra (2021). Vadovėlio kelias nuo leidyklos iki mokyklos. <https://www.emokykla.lt/upload/Vadovelio-kelias-nuo-leidyklos-iki-mokyklos-2021%2008.pdf> (prieiga: 16.12.2021)

Nacionalinė švietimo agentūra ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2018). Tautinių mažumų švietimo būklės analizė.

Stankevič, B. (2020). Tautinių mažumų švietimo būklė, problematika, sprendimai. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2021). J. Šiugzdiniene: sprendimai, pakeisiantys tūkstančių vaikų ateitį, jau pakeliui. <https://smsm.lrv.lt/lt/naujienos/j-siugzdiniene-sprendimai-pakeisiantys-tukstanciu-vaiku-ateiti-jau-pakeliui> (prieiga: 16.12.2021)

Užimtumo tarnyba (2021). Vidutinis metinis bedarbių proc. nuo DAG. <https://uzt.lt/darbo-rinka2/statistiniai-rodikliai-2-2/> (prieiga: 16.12.2021)

Zabulionis A. (2020). Tarptautinio švietimo tyrimo EBPO PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ir Nacionalinė švietimo agentūra.